

På strövtåg i hembygden

II.

1870 års riksdag hade att behandla bl. a. en proposition om järnvägsbygge mellan stationerna Norrköping och Nässjö. Frågan framkallade en livlig debatt, och kamrarna stannade i olika beslut. Första kammaren tillstyrkte propositionen medan den andra kammaren avsåg. Det blev gemensam omröstning och då segrade förslaget med 177 röster mot 125.

Innan frågan kommit så långt, hade redan på ett tidigt stadium försök gjorts att förlägga banan på den östra sidan om sjön Sommen. Så gjorde t. ex. ägaren av Sommenäs säteri, Samuel Wallman — död 1863 — allt vad han kunde för detta, och hade tidvis ingenjörer inkvarterade på sin gård, för att staka ut den lämpligaste linjen över Ulrika och Sommenäs ägor och vidare mot Eksjö.

Samuel Wallman var morfar till Ernst Liljedahl, född 1869, kapten vid Första livgrenadjärregementet, och författare. Han hade tillbringat många minnesrika somrar hos morfar på Sommenäs såsom barn då fadern, John Liljedahl var apotekare i Trälleborg och från 1874 i Göteborg. Kärleken till Sommenäs levde kvar genom åren, och innerligt gärna hade han väl hoppats att få uppleva den dag, då den kära gården var hans. När detta hopp ohjälpligt slog fel och han tillbringade sommaren 1925 på Sommenäs med fru och nyfödd son, hyrde han en dag Strömsholmen för att se sig om utefter sjöns stränder efter en lämplig bostad. Han fann den vid Stallberga, där den av skogvaktare Carl Lander 1897 uppförde villan såg inbjudande ut och även visade sig vara till salu.

Här fann familjen Liljedahl en tillflyktsort och ersättning, "fast nog segla tysta tankar ofta till Sommenäs,

där jag in i döden skulle vilja lyssna till mors och mormors vågor."

Namnet Stallberga ändrades för denna avstyckade del av gården till Somudden för att ändå till namnet påminna om vad som måst lämnas. Ernst Liljedahl gjorde sig känd som diktare och här på Somudden stod han i kontakt med och mottog besök av bl. a. Verner von Heidenstam. Här arbetade han också vidare på sitt stora verk om släkten, Anor och minnen i två band, 1927 och 1930. En utlovad tredje del hann aldrig bli färdig för tryckning, men ett litet häfte på 74 sidor kom 1936, som behandlade fadern, John Liljedahl och barndomshemmet. Ett sekelminne 1836—1936, Släktbiografiska konturer. Den lilla boken är liksom Anor och minnen nu rätt svåråtkomlig, men finns tillgänglig på Stifts- och Landsbiblioteket i Linköping.

Från Ernst Liljedahls gravplats på Tidersrums kyrkogård, kan man se ut över skogarna bort mot Sommenäs i väster, dit hans längtan alltid stod, och i vars närhet han dock till slut fick sitt vilorum, 1937.

Det blev alltså inte så, att järnvägen kom att gå över Ulrika och Sommenäs. Den 2 november 1874 spikades det sista skenparet fast vid Gripenberg, Klockan fyra på eftermiddagen.

Den 17:e i samma månad anlände konungen Oscar II till Boxholm och mottogs som gäst av brukspatron Burén på Boxholms säteri. Påföljande dag skulle nämligen den nya delen av stambanan invigas med ett festtåg, som skulle utgå från Boxholm. Därom låter vi nu en samtida skildrare av händelsen berätta. "Inviingsdagen ingick med mulen himmel och ett snöblandat regn. Extratåget från Norrköping avgick kl. 6.26 fm. medförande en stor del av

till dagens fest inbjudna gäster, och vid varje station under vägen tillkom sedermera nya resande. Tåget passerade den täckt belägna Strålnäs station och stannade kl. 10 på bangården i Boxholm, å vars plattform paraderade hunda man ur Ombergs kompani av 1:a livgrenadjärregementet under befäl av kapten Elliot. En stund därefter anlände ett annat extratåg från Jönköping, varefter det stora festtåget började ordnas. Festtåget bestod av 36 vagnar och drogs av två lokomotiv. Konungen anlände till stationen vid pass kl. halv 11 från Boxholms säteri. Kl. 11 satte sig tåget i rörelse under livliga hurrarop från den på bangården samlade ofantliga folkmassan, och under kanonsalut och musik av 1:a livgrenadjärregementets musikkår, som blivit placerad i mitten av tåget, gled detsamma ut från bangården, passerade den präktiga bron över strömmen och fördjupade sig i skogsbygden söder ut".

"Närmaste station är Sommen", heter det vidare, "vackert belägen vid en vik av den liknämnda sjön, å vars yta nu gungade tvenne små med flaggor och vimplor rikt sirade ångbåtar. Mycket folk var å bangården samlat, och även här buro hurraropen vittne om befolkningens medvetande av dagens betydelse".

Det bör ha varit båtarne Carl Johan och Boxholm nr 2, ej att förväxla med Boxholm II, som båda just var färdigbyggda på sommaren 1874, som åsyftas. "Tranås station", berättas det vidare, "är förlagd invid den stora byn av samma namn och till följd därav ganska betydande. Alla stambanans tåg stanna härstädes. Här reste sig framför stationshusets fasad en präktig äreport av granris, å frontonen prydd av ett vitt O under kunglig krona och det kungliga valspråket: Brödralfolkens väl."

Om Tranås berättar samme skildrare bl. a. följande:

"Tranås by är belägen i Säby socken vid Svartåns västra strand o. har länge varit för orten av en viss betydelse till följd av de marknader som här hållits. För ett 50-tal år sedan tomtlades platsen och började sedan bebyggas alltmer, så att den nu räknar vid pass 50 byggnader och omkring 500 invånare. Trenne gator och ett rymligt torg ge något, köpingsartat åt platsen. Där finnes 3:ne bryggerier, 6 diverse- och 2 hökerihandlare, 2:ne fotografer samt flera hantverkare i alla yrken. Torgdag hålles varje fredag".

Om Säby kyrka säges, att den är "väl underhållen och äger en massa till densamma skänkta föremål, så att den anses vara den mest begåvade i landet".

Klockan 2:14 em. stannade tåget vid Nässjö station och där uppvaktade Smålands husarregementets officerare konungen. Efter tal av statsrådet P. A. Bergström, konungen och biskop H. G. Hultman i Växjö, samlades man till festmiddagen. "Bakom stationshuset hade uppförts en rymlig salong, i vilken 10 väldiga bord blivit dukade. I en tillgränsad sal i själva stationshuset var dessutom anordnad en taffel för konungen och en del av de högsta funktionärerna".

Därmed var den nya järnvägslinjen högtidligen invigd. Ångbåtarna och järnvägarnas tid var kommen och ett samhälle började växa fram på gården Räckebrons ägor. Läget var ur flera synpunkter fördelaktigt. Både landsvägen och järnvägen hade dragits fram alldeles intill den natursköna stranden av sjön Sommen och platsen låg ungefär mitt emellan de båda samhällena Boxholm och Tranås. Förutsättningarna för att samhället skulle växa till med hjälp av en allt mer ökande träindustri vid skogen och sjön var jämförelsevis goda.

Den förste stinsen vid Sommens station, som underligt nog från början skulle ha kallats Säby station, var Viktor Hjalmar Kock. Han hade varit löjtnant vid Kungl. Marin Regimentet innan han kom till Sommen, och där blev han sedan befordrad till major. Kock stannade i Sommen i åtta år och blev sedan stins i Moholm, Hässleholm och slutligen vid Stockholms central. Han avled 1917.

Den ursprungliga järnvägsstationen finns inte kvar. Den måste lämna plats åt dubbelspåret när det byggdes

förra sidan ← forts. nästa sida

Victor Haak, Lönneberga, död

Det var när våren började komma på allvar som Victor Haak, Lönneberga, fick sluta sina de senaste åren allt tröttare ögon. Den på sin tid mer eller mindre riksbekante humoristen, bygdemålstälaren, läraren, kantorn m m skulle ha fyllt 95 år den 22 april.

Det är ett långt och ända fram mot 90-årsåldern verksamt liv som har avslutats. Victor Haak var under hela sitt liv en särpräglad och originell personlighet. Efter en i många avseenden mörk och fattig barndom — till största delen tillbringad på Lönneberga sockens fattighus — kom han genom en lycklig tillfällighet att få inträde vid Vimmerby dåvarande läroverk. Det var dåvarande prosten Karl Johan Dahlberger, Virserum, som blev hans välgörare och hjälpte den 14-åriga gossen till skolgång. Han fortsatte senare vid Linköpings högre allmänna läroverk och meningen var väl att han framdeles skulle sluta som präst.

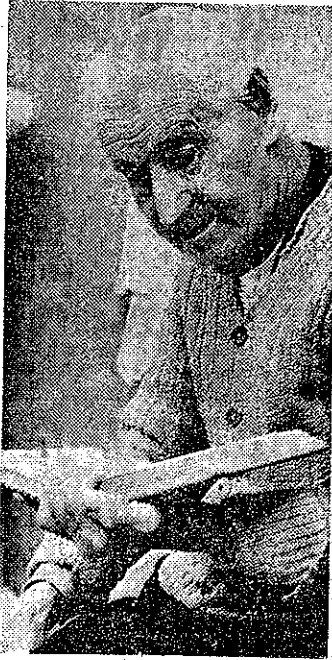
Men Victor Haak var alltför mångsidig och levnadsglad för att tro sig passa till präst. 1892 lämnade han latinläroverket och sökte inträde vid Linköpings folkskollärarseminarium, där han avlade folkskollärarexamen 1896. Några år senare avlade han organist- och kyrkosångarexamen i Strängnäs. Fram till pensionsåldern 1936 var han oavbrutet verksam som folkskollärare. Han hade först vikariat i Värmland och Gästrikland. Under tiden 1898—1920 var han ordinarie folkskollärare i Ljusnefalls skola i Rums-kulla.

Men hemsöcknen lockade och år 1921 blev han kantor och folkskollärare vid kyrkskolan i Lönneberga, där han stannade till och med inträdet i pensionsåldern 1936.

Då flyttade makarna till det i förväg nybyggda Enevalle vid Länden. Hembygdens sjö och markerna där omkring hade med åren blivit hans käraste tillflyktsort dit han ständigt återvände och vid inträdd pensionsålder kunde han inte under några omständigheter tänka sig någon annan bostadsort under sina återstående dagar. Nära 30 år av hälsa fick han också tillbringa i Enevalle.

Hans stora naturintresse tog sig särskilt uttryck i amatörfiske och som botanist. Ett större herbarium blev så småningom resultatet av hans strövtåg kors och tvärs genom Småland samt flera studieresor till fjällvärlden i Lappland och Norge.

Victor Haak bedrev också tidvis ett mycket flitigt författarskap, bl a bygdeskildringar som han grundade på omfattande forskningar i landsarkivet i Vad-

Kantor Victor Haak.

stena. En fyllig skildring skrev han över Rumskulla socken, samt efter uppnådd pensionsålder också över Lönneberga kommun. Som lyriker på folkmål utgav han samlingen Glæe mänsker samt otaliga tidningsartiklar och strödikter. Som småländsk bygdemålstälare uppträdde han över stora delar av landet och under flera år på Skansen i Stockholm. Det skedde oftast under namnet Danjel ve Korsgrinna.

Otaliga årgångar av f d elever i Rumskulla och Lönneberga har anledning minnas Victor Haak med tacksamhet. Hans fördomsfrihet och improvisationsförmåga gjorde att han med den tidens skolform, B-skola, åstadkom förbluffande goda resultat som pedagog. Många är också de som han genom personliga uppoffringar ledde fram till ett givande musik- och sångutövande.

Anders Johan Victor Haak var född i Lönneberga den 22 april 1874. Fadern Anders Gustav Johansson var från Dalhem och arbetade före sonens födelse på Nässjö—Oskarshamns järnväg. Modern, som med tiden blev gift med en pappersmakare vid Hällefors pappersbruk, Farm, hette som flicka Anna Lovisa Haak. Under studietiden antog Victor namnet Haak efter sin morfar, som tidigare varit soldat för Haddarp i Lönneberga.

från föregående sida

och det nya stationshuset uppfördes ett stycke längre norrut, där inte berget låg i vägen. Det togs i bruk i början av april 1950.

Lindön ligger mitt ute i viken som en liten kulle med formen av ett huvud som sticker upp över vattenytan. Det är väl därför som den på lantmätare Peter Joensson Duukers år 1640—42 upprättade karta över Säby socken kallas för Skallön? Så liten den än är har Lindön stor betydelse som riktmärke för ägo gränserna. Den delas i riktningen norr—söder i två delar varav den östra delen tillhör Östergötland och Boxholms AB. Den västra delen ligger i Småland och där sammanstrålar tre ägo gränser, Stallberga i söder går in med en kil, häradsallmanningen och Råckebron har också var sitt lilla område att bevaka. Så vitt jag vet, har inte inom överskådlig tid någon avverkning av det lilla skogsbeståndet på ön förekommit. En gång i tiden ska det ha funnits en dansbana på "hjässan". Nu utgör den endast på sin höjd ett utflyktsmål eller en och annan gång bad- eller tältplats.

Den gamla ångbåtskajens förfall gör ingen människa glad. Svårtillgänglig som den är, har den allt mer övergivits och vittnar numer endast om en gången storhetstid med livlig båt- och järnvägstrafik. De flesta tågen rusar nu Sommen förbi och faran med en allmän trafik över järnvägsspåren är för stor. Men nog kan det tyckas att den gamla ångbåtsbryggan och lastkajen vore värda ett bättre öde än att bara raseras. Frågan är bara hur detta skulle kunna realiseras. En strandpromenad t. ex. En trafiksäker övergång från sjön med bommar, ljud- och ljussignaler finns på vägen från Villa Vera, industriområdet, badplatsen och gamla båtvarvet. Bara några fler steg däråt och vi kan lugnt gå över spåren och kommer rakt på den gamla Rockebro gårds numera om- och tillbyggda mangårdsbyggnad.

Avslutning på det här strövtåget får utgöras av en vers ur Ernst Liljedahls dikt

BARNDOMSGÅRDEN

Här sprang jag som pilt med flinka
fötter
och nu är jag gammal vorden.
Här fick jag som träden rötter
i sjön och i jorden.
Här känner jag allt som du gömt,
du käraste gård ibland gårdar.
Här stå de som resta vårdar,
de minnen, som aldrig jag glömt.

30/6 69

På strövtåg i hembygden

III.

RÄCKEBRON

I min barndom för 50-60 år sedan ströfvade vi pojkar rätt mycket i skog och mark. Ibland hände det att vi tog en åktur på Dammen, som på den tiden var en sjö med rätt stor vattenyta. På en flotte av ihoppikade plankor stakade vi oss fram över det grunda och dyga vattnet, till någon liten holme eller sten satte stopp för vidare färd. Det fanns ett dammfäste där vattnet samlades upp och sedan i lagom mängd skickades ner i en trätrumma till de längre ner belägna anläggningarna. Överflödsvattnet leddes i en bäck förbi dammfästet. Dammen fick sitt vatten närmast från Mörtgölen, som i sin tur mottog tillflöde från Stora och Lilla Vindsgölen. Källorna till sist torde vara att finna vid Slättamossen och Stormossen. Från Dammen och ner till anläggningen vid vägen är det inte obetydlig nivåskillnad på 10-15 meter. Kvarn och såg har drivits här sedan långa tider tillbaka och senare även ett elektricitetsverk. Nu är Sommens Mössfabrik belägen på samma plats och där Teokfabriken ligger hade Käek & C:o på sin tid en elektrisk driven såg.

När vattnet gjort sin tjänst nedanför Dammen fortsatte det i en bred bäck vidare ner till sjön Sommen. Alar växte på båda sidor om bäcken, och husen som byggdes vid sidan av den fick namn sådana som Strömsnäs, Strömsbro, Smedbäcken, Ådala, Strömsborg, Strömsdal.

Innan bäcken nådde sitt utlopp skar den landsvägen och järnvägen. Från början var det en bro för landsvägen och när järnvägen byggdes, måste den också gå över på en bro.

På våren 1908 brast en dag dammfästet och vattenmassorna svämmade över hela området nedanför. Det kunde ha blivit en större katastrof, men lyckligtvis inskränkte sig skadorna till det materiella området. Järnvägsbanken blev delvis förstörd, vilket fick en anmälan till följd, varom följande tidningsnotis bär vittne.

"Den provisoriska dammbyggnaden vid Sommen, som orsakade den svåra översvämningen i våras, har nu utdömts av länsstyrelsen på ansökan av bankdirektören i 3:e distriktet och efter utredning av vederbörande ingenjör samt av kronolänsman Sigurd Pira i Tranås. Länsstyrelser älägger i sin resolution AB Ydris i Sommen att om bolaget vill verkställa uppdränningar, uppföra en ny för allmänna säkerheten fullt betryggande dammbyggnad. Vid vite av 1.000 kr förbjödes bolaget att förrän den nya dammbyggnaden blivit uppförd och godkänd av sakkunnig verkställa uppdränning till större höjd än en meter över djupaste delen av utskärningsbotten nedanför den på kant

stående provisoriska brädvägen, bakom vilken fördämningen är lagd".

Detta tyder på att en ny fördämning var under uppförande när raset inträffade, vilket också en äldre dammbyggnad ovanför den nuvarande ger anledning att förmoda.

Nu är dammen utdikad och torr-lagd. Vattnet rinner i en grävd fåra och släpps rakt igenom till den stora trätrumman. Ett försök att omvandla dammbotten till åkerjord på 1920-30-talet misslyckades och nu är den beväxt med björkar, buskar och gräs. Ett par mindre gölar är det enda som är kvar.

Nu syns inte bäcken, som följde Mossebovägen heller. Den går under jorden i cementrör ända tills den faller ut i sjön Sommen.

Om de gamla vägarna vore helt visst att förtälja. Enligt Gustav Adolfs omdöme var de "så trånga och steniga, att de snarast måtte kallas gångstigar än allmänna landsvägar". Därför reste vanligen både män och kvinnor till häst. Gustav Adolf började förbättra vägarna, vilket fortsattes av Axel Oxenstierna. Då vägarna förbättrades ökade samfärdseln och den första postordningen 1636 gjorde sitt till, att vägarna måste hållas i gott skick. De första postdrängarna skulle så fort som möjligt löpa sin sträcka på två till högst tre mil. Även ridande postbud förekom, och från 1645 blev detta en skyldighet.

De resande som, när vägarna så småningom blev framkomliga med hästskjuts, kom åkande norrifrån och passerade Hesters gästgivaregård, skyttade snart till vänster sjön Sommens vatten. Vägen gick då betydligt högre än den nu gör. På höger hand syntes Sandlidens gård och sedan Grytbäckens trumslagareboställe. Där skyttade sjön mellan trälen igen och efter en raksträcka över nuvarande Rassefall sågs brädgårdsområde, över lövskogsklädda kulla, Bröna gatan, rullade vagnen ner för en brant backe där nu Trämjölskvarnen ligger. När backen passerats öppnade sig bakom en hög kulle till vänster hela den långsmala viken rakt åt söder. Vägen fortsatte där nu järnvägsspåren ligger, och de gamla, som mindes hur det var före 1874, kunde berätta hur vackert vägen slingrade fram utefter stranden. Berget gick då nästan ända ner till sjön, järnvägsbyggarna måste spränga bort en del och fylla med i viken, och så fick landsvägen dra sig tillbaka intill bergväggen. Så rätades vägen från Grytbäcken så att den hela tiden gick väster om järnvägen. I vägkröken, när den resande, före järnvägens tid, kom till Sommen,

gick vägen över en liten bro över bäcken, och där till höger ovanför bron låg gården, Räckebrom.

Gårdsnamnet förekommer i historien så långt tillbaka som år 1349. Då skriver lagmannen i Östergötland, sedermera riksdrotten Knut Jonsson sitt testamente, till sin hustru, Katarina Bengtsdotter, och sina fem barn. Han hade det stora Valdemarsarvet att fördela. Till sonen Magnus Knutsson gavs Tranås säteri med ett 30-tal underlydande gårdar i Säby, såsom Hätte, Skinnarp m. fl. och däribland även Räckebrom. När väpnaren, frälseman men inte riddare, Karl Magnusson i slutet av 1300-talet donerade gårdskomplexet till Vadstena kloster, är dock inte Räckebrom nämnt.

Ett enkelt försök att förklara gårdens namn med hjälp av P. J. Dukers karta från 1600-talet, där gården kallas Räckbron; skulle vara att det betyder gården vid räken, d. v. s. öppet vatten vid bäckens utlopp.

Ända till fram på 1850-talet hyste inte Räckebrom mer än nio personer, enligt Thure Filén, Ägaren Carl Andersson och brukaren Carl Persson med hustru och två barn bodde på huvudgården. Torparen Gustaf Abrahamsson med sin hustru och två barn på torpet Tallegäntan eller Borgen. Carl Andersson står fortfarande kvar som ägare 1867, men året därpå tycks han, enligt kyrkoböckerna i församlingshemmet i Tranås, ha lämnat landet och rest till Amerika. Brukaren heter då J. W. Henriksson. Ankan Emilia Larsdotter i Spångs-holm, Veta, socken är ägare 1880, men sedan är den inspektör A. H. Synnerdahl, Boxholm, med C. J. Lundberg som brukare. På 1890-talet tar Snickeri AB Ydris vid, och sedan heter ägaren baron Max Hermelin.

1910 kom familjen Nils Fredrik Nilsson inflyttande från Vallerstad i Östergötland. Nilsson arrenderade i Räckebrom under tiden 1910-1918. Då hade gården som mest 12 kor och 3 hästar. Hästen Kick var av det stadiga slaget, men hade ovanan att helt enkelt stanna när det tog emot lite i en backe. Detta inträffade just en dag när husbonden kom körande från Ydris på andra sidan järnvägen och hunnit upp på spåren. Då var det stopp. Varken lock eller pock hjälpte, och då ett godståg norrifrån vir i annalkande var goda råd dyra. I sista stund lyckades fru Hjörton i stugan invid spåret genom att springa mot tåget och vinka få det att stanna. Så småningom var Kick villig att fortsätta.

första föregående sida!

65

förbäs nästa sida

Asborektor lämnar sin tjänst ^{1/6 69} efter 43 år i samma skola

När rektor Sam Rydén i Asbo på torsdag deltar i den sista examen som skolledare kan han se tillbaka på en lärargärning som spänner över inte mindre än 43 år. I Asbo har han varit bosatt i 57 år och kommer även att stanna där efter pensionering-en.

Det var 1912 som rektor Rydén kom till Asbo, där hans far blev kantor och folkskollärare och som kommunalman medverkade till skolans utveckling. När fadern avled 1926 efterträdde rektor Rydén honom som kantor och folkskollärare. 1938 blev han överlärare i Asbo och 1951 rektor i Södra Göstrings kommun. Då fanns det sju skolor i kommunen — Asbo, Hultekil, Björke, Danskebo, Målexander, Arrebo och Blåvik — med 250 elever. Folkminskningen gjorde sig dock snart gällande och många problem med skolindragningar och skolskjutsar stod ofta på dagordningen. Idag återstår endast skolorna i Asbo och Målexander av de ursprungliga sju. 1954 byggdes Målexanders skola och Asbo kyrkskola utvidgades, det gamla skolhuset moderniserades och gymnastikbyggnad uppfördes. Barnantalet i Målexander har minskat kraftigt och skolans framtid är oviss. 1962 infördes nio-årig skola med högstadiet förlagt till Boxholm och 1971 kommer Södra Göstring att förenas med Boxholm och sonderingar om skolans lokalbehov och annat kommunerna emellan har redan varit uppe till behandling.

— Att vara skolchef i en till tyvanden stor men till invånarantalet liten kommun har sina besvärligheter med bl.a. många skolskjutsar. En sam-

Rektor Sam Rydén, Asbo, avgår efter en lärargärning, som omfattar 43 år

betsvillig och stödjande skolstyrelse har varit en stor tillgång i arbetet, säger rektor Rydén, som kommer att stanna i Asbo efter pensionering-en.

— Jag är invuxen i den skola jag lämnar. Från sjuårsåldern gick jag i varannandagsskola i Asbo och genom min far fick jag under studietiden insikt i skolfrågor. Jag fick se hur man i Asbo övergick till vardagsläsning, vara med om att införa sjuårig skola och slutligen nioårig.

Fördel att arbeta i en liten skola?

— Utan tvekan. Vår kommuns småskolenheter är en stor fördel. Det ger lugn och arbetsro: I en liten skola känner lärarna varje barn och ger det den omvårdnad som det så väl behöver, likväl som ett mera individuellt kunskapsinhämtande, konstaterar rektor Rydén, som också betonar föräldrarnas ökade intresse för skolan.

Någon planering inför pensioneringen vad sysselsättningen i fortsättningen beträffar har rektor Rydén inte gjort. Han har sedan några år en villa i Asbo som kräver arbete och han kommer att fortsätta att njuta av skönheten i den vackra Asbobygden.

— Jag lämnar min tjänst med både ödmjukhet och tacksamhet för de många år jag fått erfarå föräldrars och elevers förtroende, ett gott samarbete med lärarna och en stödjande skolstyrelse. Jag lämnar min skolchefstjänst med många ljusa minnen, avrundar rektor Rydén pratstunden under solparasollen i trädgården till villan varifrån man ser skolan där han tjänat i 43 år och kyrkan där han i 41 år varit kantor. -ving

På återvägen från badet passeras Sommens industriområde, Holavedsträ, Sommes såg och Trällfabriken, Trämjölskvarnen, Bleck- och Plåtslageriet samt Tranås Guldstfabrik.

Många av de gamla husen är kvar, Odensberg, Burchardsberg, Bergåkra, Emmeberg, Karlsberg, Fridsberg, Höjden, Stengård, Järnvägshotellet för att nämna några.

Stora landsvägen har med tiden fått tre parallellgator, Höjdgatan, Kapellgatan och Häradsgatan-Västerskogsgatan, den ena ovanför den andra. En del av de många trapporna och vägarna har ersatts med tvärator.

Sommen hade en tid 1.300 invånare, men är nu nere i omkring 875. En stabilisering av näringslivet och filkmängden tycks vara för handen.

Fyra affärer sörjer för de dagliga behoven. Dessutom har samhället två bagerier, två banklokaler, postexpedition, hotell och pensionat, tapetserare, trädgårdsmästare, bilservice, skoaffär, pensionärs- och ålderdomshem, distriktssköterska, tidningskiosk, herr- och damfrisering, bibliotek.

Den gamla gården vid bron har utvecklat sig till ett idogt samhälle, sedan år 1951 utgör det ett av Tranås stads vackraste församhällen.

Robert Granberg, skalden från Bergfall och Västerskog, får avsluta denna rundvandring på minnesrik mark.

Mitt lov jag sjönge de milda makter
om barndomshemmet jag återfick.
Jag vände med glädje mot gamla trakter
och skulle ej tveka ett ögonblick.
Jag kallas av röster från tid som svunnit:
Kom hit. Kom hit till din barndoms vret.
Det drar i trädarna minnena spunnit
kring mjölnar'ns yngste, kring
Rämens (och Sommens) poet.
Sven Lantz

243
218
29
41
68
15

Från Sörvegård sida

En dag kom ägaren, baron Max Hermelin, som bodde på Villa Vera, gående med grosshandlare Axel Samuelsson på Sommensberg på vägen förbi ladugården. Nu skulle baronen passa på och ge Nilsson en liten uppsträckning, för att han försummat hålla vägen till villan i ordning. — Nilsson har inte gjort som jag sagt. Han har inte grusat vägen. N. låtsades varken höra eller se. — Hör han inte vad jag säger, Nilsson han måste grusa vägen. Eller ska jag skicka min advokat på honom? Nu som först gjorde N. min av att räta på ryggen, han höll på med att smörja sina arbetsvagnar, och se sig om. — Gör det baron, gör det, så ska jag också skicka min advokat på baron. Lite förargad fick baronen lämna sin arrendator, men grosshandlarn, som har berättat detta för en av N:s söner, numera fabrikören Nils Nilsson, tyckte det var bra. Säkerligen blev också vägen grusad, ty N. var inte den som försummade sig, fast han kunde vara frispåkig.

Senare arrendatorer var Arvid Aronsson, Gustaf Pettersson, Axel

29

Emil Johansson, Arvid Johansson och Karl Ivar Persson.

När lådfabriken omkring 1914 behövde kontorslokaler överläts huvudbyggnaden till bolaget för detta ändamål. Arrendatorn fick då flytta till en bostad, som ställdes i ordning invid Mossebovägen.

1927 såldes Räckebrom till firman Käck & C:o där kompanjonen, byggmästare P. Linnkvist, snart ensam förvärfvar gården. Efter makarna Linnkvists död har gården gått som arv till döttrarna, fruarna Ebba Somme och Maria Sjösten. Den siste som bodde i arrendebostaden var åkeriägare David Wisén, som när Tranås bostäder rev den för att bygga sina två stora hyreshus där, erbjöds bostad i ett av dessa.

Räckebroms gamla ägo gränser sträckte sig från Lindön väster ut upp till läns- och sockengränsen mot Rinna över Mörtgölen och vidare mot öster förbi gårdarna vid Mossebovägen och Trämjölskvarnen till sjön vid Fritidsområdet och badplatsen och ut till länsgränsen mot Östergötland.

28

Handskrifter berättar om medeltidsdrama

Forskning i riksarkiv spred ljus över mörkt år i Ekeberg-Göteryd

På ett ganska märkligt sätt har denna händelse — ett drama i Holaveden — från den senare medeltidens Sverige blivit bevarad åt eftervärlden. Det är bl a docent Herman Schück, som vi har att tacka för detta. Vid sina forskningar i riksarkiv och Stifts- och landsbiblioteket, har han funnit gamla handskrifter vari även denna dramatiska händelse finns upptecknad. Den finns återgiven i Östergötlands och Linköpings stads museums meddelanden för år 1954-55. Av alla största intresse för oss är att de gårdar som omnämns är av ett gammalt datum, att dessa trakter var bebodda och odlade redan under medeltiden.

En liten förklaring angående de platser som omnämns bör kanske göras. Där anges att gården Ekeberg ligger i Aby socken och Göteryd i Rinna. Båda hör nu till Trehörna. Men då vi vet att Trehörna först år 1943 erhöll tillstånd att bli egen församling och bygga kyrka, och dessa bygder då överfördes dit, tyder det på att det angivna är riktigt. Gränsen mellan St. Aby och Rinna gick då mitt emellan de båda gårdarna Ekeberg och Göteryd. Avståndet mellan gårdarna är ungefär fyra km fälgväg.

Så över till berättelsen så som Herman Schück återger den i rätt knapphändig formulering.

På hustruns uppdrag...

Anno domini 1521, den 18 december, mördade Nils Ivarsson i Ekeberg i Aby socken under Holaveden Hans i Göteryd i Rinna socken, som han själv bekände inför sittande rätt, där han dömdes till döden. Då ärendet rannsokades bekände han uppenbart för alla där på tinget, sägande hur allt hade gått till. Först att Hans hustru till och ofta hade begärt av Nils Ivarsson att han skulle taga Hans av dagen, för att hon skulle bli av med honom. Ty bonden och hustrun kunde aldrig väl förliskas eller draga jämt.

Den dag värningen utfördes gick de alla tre över Holaveden. Då gick Hans före och Nils Ivarsson och Hans hustru efter. Då bad hon Nils att han skulle fullfölja och fullt göra det han hade lovat henne. Då till st slog han Hans så hårt vid bröstet liksom i dödskamp bjöd han till resa sig på det ena knäet. Då sprang strax hans hustru till hans sida, som rök av hans arm då han

störtade, och slog honom två hugg i huvudet. Hon hade med sig ett stycke av ett gammalt åkläde — hans huvud och band till med tre rit med sig. Sedan drog de honom i ett kärr eller mosse och grovo honom där ned. Då gick hon på ska svär, och lade på honom, medan Nils Ivarsson högg riset på mannen.

— Detta sade Jogan Smälänning i Särståd i Rinna socken för min herre — biskop Hans Brask — tredjedag pingst den tid han var sockenmannens bud till min herre att kyrkogården måste skiras (renas).

Sedan dömdes samme Nils Ivarsson till döden efter hans egen bekännelse. Då manades han tre resor på marken där han halshögs, att han än då skulle säga sanningen om hustrun var skyldig eller ej. Han höll allt samma tal. Den tid klädet var bundet för hans ögon sporde de och honom om det samma ärendet. Han svarade vilja därpå lida döden att sant var sagt där om rätt.

Och den mördade mannen stod och haver ståndat ojordad på tredjedag året, förty hans hustru dog torsdagen ämnäst efter utan skäl och skriftermål. Men somliga sade att hennes döda bonde, som mördad var skulle så hava slagit henne, att hon icke kunde leva. Och somliga sade efter mördarens ord att hon sprängde eller förslet sig invärtes på den stora häll hon bar på sin mördade bonde. Då jordades hennes lekamen i kyrkogården, som icke hade bort ske förrän ärendet hade varit rannsakat efter lagen.

Sedan vart det klagat för min herre, biskopen, då lade hans nåd hustruns fader och fränder lag före att hon intet var vållandes i sin bondes död, ändock att lagen håller det att nämnden skulle värja eller fälla'n, vilken lag de ej kunde åstadkomma.

Klagat hos riksens föreståndare...

Sedan blev det klagat för Gustav Eriksson, riksens föreståndare, två resor, ena resan i Vadstena och andra resan i Linköping, då sände han åklagan till min herre, den sådant ärende bör att hantera. Då efter det att hennes folk komme ej lag åstad, då lade min herre hans folk före, som mördad vart, att de skulle svärja det Hans ej var vållande i hennes död, vilket de och

gjorde tisdagen i veckan efter Kristi himmelsfärd — 18 maj 1523 — på Hogstad ting i Göstrings härad, och ty sändes min herre deras namn som lagen gingo på en skrift så lydande, som här efter står: Anno domini 1523. Dessa gingo lag för Hans i Göteryd att han ej var viljandes eller vållandes att hans hustru blev död. Och så uppräknas de tolv nämndemännens namn, bland vilka kan nämnas Peter Huit i Sannkulla, Jogan i Mosaboda, Anders Månsson i Göteryd, Anders Finvidsson i Järsätt.

— Ty gav min herre — biskopen — lov till att låta skira kyrkogården igen och kasta henne ut och lägga honom in igen i kyrkogården som mördad var, och så länge hade legat ovan jord förrän ärendet vart lagfaret.

Som Herman Schueick anmärker har händelsen återgetts på ett utomordentligt sätt. — Man kan blott beklaga, säger han, att ej någon upplysning ges om hur brottet i sin helhet uppdagades. Vem talade om att Hans hustru var delaktig i dråpet? Nils Ivarsson i Ekeberg gjorde det tydligen inte...

Rinnabornas förtroendeman...

Så även några ord om dem som räddat händelsen från att falla i glömskan. Om Jogan Smälänning får vi inte veta mer än att han var Rinnabornas förtroendeman, som fick föra deras talan inför Biskop Brask. Denne befann sig för tillfället över pingsten 1523 på sitt kära Nor — Munkeboda, Norsholm — vid Motala ströms utlopp ur Roxen. På kyrkogården i Rinna stod ett obegravt lik av den mördade Hans i Göteryd, och i sin grav den som visat sig vara delaktig i sin makes död. Jogan fick besked, Hans skulle begravas och hustrun, som begravts i vigd jord, skulle "kastas ut".

Släktingarnas försök att lägga skulden på Hans och fritage hustrun från beskyllningar hade misslyckats. Tre liv hade spillts i detta triangeldrama, som antligen var upplarat.

Kaniken Hans Spiegelberg var kansler hos Biskop Hans Brask. Det ålåg honom som sådan att "skriva ut biskopens brev med största omsorg, så att de ej kunde förfälskas.

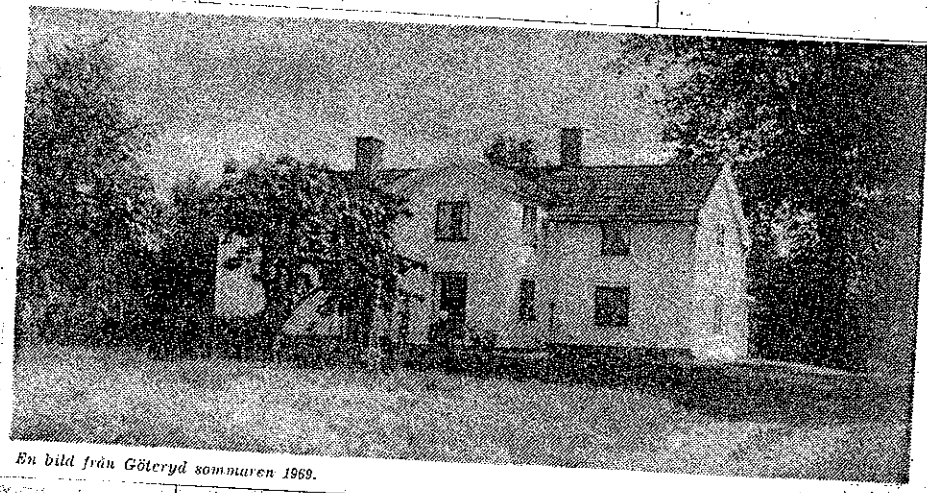
att i registraturet införa viktiga in- och utgående brev i deras helhet. mindre viktiga blott i referat, samt av biskopen avkunnade domar. Han skulle följa biskopen på visitationsresor och därvid assistera honom vid gudstjänsten". Hans Spiegelberg var väl värd sin herres förtroende. Han var noggrann, hade god stillistisk förmåg och en vacker, jämn handstil.

Spiegelberg följde sin herre, även sedan denne efter brytningen med konung Gustav måste lämna sitt ämbete och gå i landsflykt. Biskopen avled i ett polskt kloster troligen år 1538 och Hans Spiegelberg tic år senare såsom medlem av den III:a svenska kolonien i Birgittahuset i Rom, 1548.

SL.

Ts. Tidning 38
 2
 63
 63
 46
 28
 200 ruber

i Holaveden

En bild från Göteryd sommaren 1969.

På strövtåg i hembygden

IV.

GRYTBÄCKEN

På väggen hemma hos förre lantbrukaren Carl Trybom i Ekeberg, Trehörna, hänger bland många andra vapen av olika slag även en gammal mynningsladdare, från början ett flintlågeväp senare omgjort till slaglås. Den är sexräfflad och tillverkad i Norrtälje. På kolven är utskuret några djur, en hare, en orre, en uggle samt J. P. 1871.

Bössan har tillhört Johan Petter Pettersson på backstugan Lugnet under Grytbäcken, berättar herr Trybom, fyllde 91 den 6 februari i år. Den hängde där på sin spik på väggen, men så en dag var den spåröst försvunnen. Någon måste i ett oövertygat ögonblick ha varit inne i stugan och stulit bössan, och Johan Petter var alldeles över sig given. På kullen invid vägen på gränsen mellan Östergötland och Småland stod tre stora och gamla, ihåliga ekar, och i en av dessa hade tjuvarna sitt tillhåll. Detta hände troligen år 1872, ett par år innan järnvägen byggdes, och posten fördes ännu med hästskjuts mellan poststationerna. Så kom postiljonen en dag körande med skjutsdrängen från Hester på väg till Sätthålla som närmaste mål. Då small skottet och postiljonen sjunker ihop, träffad av en kula. Skjutsdrängen märker att tjuvarna är hack i häl och försöker gripa tag i vagnen bak efter, men han ger hästarna fria tyglar och låter dem löpa i vilt sken. Posten och skjutsdrängen kom lyckligt undan, men vid Sätthålla gästgivaregård utandas postiljonen sin sista suck.

Den stulna bössan, som postiljonen skjutits med, kom efter hand till rätta igen, och en dag erbjöd Johan Petter att Trybom fick köpa den för en summa av 7 kronor.

Carl Trybom var inte född på Grytbäcken, men han var bara sex år när hans far, August Trybom, tog Grytbäcken på arrende. Därför växte han upp här på gården och gick i skola i Stallberga för en lärare, som hette Fredriksson. August Trybom arrenderade gården från 1884 fram till 1917, då han flyttade till Trehörna.

Före Trybom var Otto Lilja en tid arrendator. Han gick vanligen efter den perioden i sitt växlingsrika liv under den självtagna titeln patron Lilja. Hans tid som arrendator blev kort, han övergick till affärlivet, blev fiskhandlare, bodde på olika ställen i bygden och slutade sina dagar på ålderdomshemmet i Säby år 1910.

August Trybom hade som fjärdingsman en hel del att göra både med Johan Petter på Lugnet och med Otto Lilja.

De första arrendatorerna på Grytbäcken, eller Grybäcken, som gården nu vanligen kallas, var C. J. Johansson och A. J. Magnusson. Men dessförinnan var Grybäcken boställe för 1:e trumslagaren vid Norra Vedbo kompani av Jönköpings regemente.

Kungl. Jönköpings regemente tillkom under det krigiska 1600-talets första skede, 1623, och var i slutet av århundradet utformat att omfatta 8 kompanier på tillsammans 1.100 man. Häradets socknar indelades i rotar, varje rote omfattade ett par hemman, och av häradets 137 soldater skulle Säby socken ansvara för 55 stycken med torp. I norra delen har redan nämnts soldattorpet på Stallberga ägor, numera beläget i Damms-torp.

För officerare och underofficerare ordnade konungen med boställen, och till underofficerarna räknades även trumslagare och "pipare". 1:e trumslagaren på kompaniet fick bostället Grytbäcken, 1/4 mantal på 65 hektar. 2:e trumslagaren och piparen fick bo

på Bredkärr. I krigstid fick trumslagaren följa sitt kompani i fält, och 1789, heter det, är på Grytbäcken "avträdare Jonas Willman och tillträdare Göran Gran, som vistas vid nu pågående krig i Ryssland". Den först omnämnde trumslagaren på Grytbäcken heter Johan Fast, 1693, sedan följer Ieskou, Persson, Willman, Wetterberg och Gran. Ofta förekommer samma efternamn ett par gånger i följd, vilket torde ha sin förklaring i att namnet övergår som arv till efterträdaren, även om de inte skulle vara släkt med varandra. Sålunda tycks namnet Gran vara särskilt omtyckt av trumslagarna i Grytbäcken, då åtminstone tre stycken är kända under det namnet.

Uppgifterna om Norra Vedbo kompani bygger på en uppsats i ämnet, som har major Sten Edström till författare.

Grytbäcken omfattade från början ett område, som sträckte sig från Råckebron i söder med en gräns från Fritidsområdet förbi Trämjölskvarnen längs Råckebrögan åt väster till Mörtgölen, följer länsgränsen åt nordost till bäcken som kommer från sjön Löningen och går nära den, tills den faller ut i sjön Sommen. Just där vägen nu går över bäcken finns lämningar efter en dammbyggnad, som drivit en kvarn, vilken helt säkert betjänat flera av gårdarna i trakten.

I dag går vår vandring på ett stycke av den gamla vägen före 1874, genom industriområdet och förbi den plats där backstugan Lugnet låg. Backen håller just på att utjämnas för att bli upplagsplats. Till höger över kullarna gick förr en liten stig ner till det gamla varvet vid sjön. Här växte det vitsippor och blåsippor i mängder, ofta fick jag gå den stigen med en kaffekorg till far, när han höll på med att måla båtarna. Rakt fram har vi nu en av Sommens största och äldsta industrier, Rasselfalls såg, som sysselsätter ett 50-tal man. Den lilla, starka plåtskrovsförsedda motorbåten från Iggesund har släpat hem de sista timmerflottarna från andra sidan sjön vid Vargfällesbergen, där de har legat över sommaren. Först går stockarna upp i barkningsmaskinen där de skalas rena, varpå de dansar ner igen i vattnet genom en träränna. Evert Ekström och hans medhjälpare sorterar stockarna efter tjockleken, innan de skickas upp och in i sågverket. Det gnisslar och rasslar, dånar och fräser och motorbåten kilar fram och tillbaka på sina uppdrag. Det är något friskt och muntert över arbetet vid en såg. Här lyfte jag en gång som 14-årig nästare 1917 mina första avlöningar. Det var lyckliga dagar, när inspektör Thure Hellström kom och delade ut avlöningskuverten.

Vi fortsätter genom långa gator utefter rader av brädstaplar höga som hus, och kommer in på en väg, som lagts av all den bark, sågspån och avfall, som det inte tycks vara någon användning för, en bred barkväg ungefär 400 meter lång. Den slutar vid Gunnar Erikssons jordgubbsplantering, och efter att ha passerat järnvägsövergången står vi vid Idrottsföreningens fotbollsplan. Nu är den öde och tom, men heta duster utkämpas emellanåt, fotbollen har

många trogna anhängare även i Sommen.

Vid Grybäckens gård kör arrendatorn Alvar Axelsson traktorn med gödselvagnen på släp. Han pekar ut den vackra kulle, där de tre ekarna har stått. På lagårdsplanen vankar en flock kalkoner omkring, medan en liten get kommer och vill göra oss sällskap ett stycke. Han är intresserad av djur, Alvar, och för det som är gammalt. Från sin hustrus hemtrakt i Viksjö socken, Angermanland, har han hämtat hem en liten skvaltkvarn, vid ladugården finns en vandring till ett fröskverk, och en gammal jordkällare har byggts om till tunnbrödsbakstuga.

Fortfarande står domänverket som ägare till Grybäcken. När August Trybom flyttade till Trehörna övertog familjen Axel Vilh. Karlsson arrendet, i den äldste sonen Erik Axelssons namn. Sedan 1948 står Eriks yngre bror Alvar Axelsson för gårdens skötsel.

Om Grybäcken på 1850-talet berättar Thure Filén, att då fanns torpet Sandstugan och backstugan Lugnet, med allt som allt 16 personer.

På torpet Sandstugan, som numer går under namnet Aggas, var Gustaf Andersson brukare från 1867 och till sin död 1920. I Lilla Sandstugan, som låg alldeles intill, bodde inhysesmannen Petter Nilsson, men även Otto Lilja bodde där en tid och likaså Petter Nilssons änka Anna Stina. Petter Nilsson dog 1891. Den siste bosatt på Sandstugan var trävaruhandlare Nils Axelsson med familj.

Två söner till ovan nämnde Gustaf Andersson, Axel och Adolf Gustafsson, bosatte sig i samhället, och i Adolf Gustafssons son, Erik O. Gustavsson, har Tranås stad sin ordförande i gatudelegationen.

På backstugan Lugnet återfanns, som redan nämnts, sedan 1867 Johan Petter Pettersson. Han bodde här till sin död den 24 april 1913. Dottern, "Helga i Lugna", övertog stugan och var bosatt där till 1930, men avled ett par år senare på Säby ålderdomshem.

Efter Helgas död revs den gamla stugan, och där har nu firma Uno Somme sin såg och sitt virkesupplag. Lådfabriken byggde på sin tid fem bostadshus på Grybäckens ägor med 16 lägenheter och lokaler för distriktssköterska och barnavårdscentral. Dessutom har ett tiotal hus byggts utefter Boxholmsvägen, Solhaga, Annelund, Skogshyddan, Solhem, Furudal. Mitt emot den gamla backstugan har ett nytt Lugnet kommit till, och där bor förre arrendatorn Erik Axelsson hos sin syster Märta och svågern Erik Gustafsson.

Genom hagen och på en skogsstig kommer vi så till sist fram till torpet Sandstugan, nu Aggas fritidsstuga, ungdommens och idrottens högborg. Det äldsta boningshuset gick till spillo midsommarafton 1824, då en förhärjande skogsbrand drog fram och ödelade stora områden runt omkring. En ny torpstuga uppfördes vid sidan av den gamla grunden, och där har nu Sommenbygdens skidklubb, SBSK, byggt upp en stor anläggning med sammanträdesrum, servering, dusch och bastubad, samlingslokal, sekretariat. Det sista är inrymt i den gamla ladan, som är det enda, som är kvar av det riktigt gamla.

Vid Aggas samlas ungdomen till orientering om somrarna och till skidtävlingar vintertid. Här firas Valborgsmässa och midsommar, och på söndagsmornarna vandrar en grupp stamgäster dit och intar sitt morgonkaffe.

Samtidigt med järnvägen kom banvaktstugorna. En sådan byggdes också på Grybäckens ägor, där landsvägen fick ge vika för järnvägen vid Rassefall. Den förste banvakten var A. J. Nilsson, till 1906, sedan P. J. Andersson till 1916, och Linus Lindahl till 1949.

En son till A. J. Nilsson, Carl E. Nilsson, började som ung vid Liljeholmens verkstäder i Stockholm. En svår hjärtåkomma gjorde att han måste sluta sin anställning där, och de sista tio åren av sin levnad vistades han i föräldrahemmet i Sommen. Carl E. Nilsson var en finstämd diktarnatur. En av hans dikter får utgöra avslutning på dessa strövtåg i hembygden.

FADERNEGARDEN

*(Det var en banvaktens enkla tjäll
ett gossesprång från spår,
med helpanel och spisehäll
i mina barndomsspår.
Och körsbärsträd där utanför,
som hörde barnen till,
där stundom deras gamla kör
bland fågelsång gick vill.*

*Jag går ej ofta därbortåt
ty sorgen vandrar med,
och kinden blir ej sällan våt
bland stubbar efter träd,
som sjöngo över lek och ras
en vänlig melodi,
men kunde hota med karbas
vid smått kanaljeri.*

*En sommardag, när dagen smalt
ihop med skymning där
och ängens dimflor tog gestalt
den platsen blev mig kär.
Väl var den stugan låg och trång
och fylld av stöj och larm,
men där ljöd då och då en sång,
som gjorde kinden varm.*

Sven Lantz.

150
66
65
66
308

Vattnet tryggt i Sommen

Nya vattenverket i drift

Följande herrar fann det nya vattnet välsmakande: maskinmästare Sven Livenborg, byggnadschef Per-Erik Ling, gatuingenjör Hans Hagel, gatudelegerade Erik O Gustavsson, Bernt-Olof Rydh, Martin Johansson, byråingenjör Sven Ahlgren, DK-ordföranden Stig-Göran Göransson samt byråförestandare Arne Olsson vid hälsovårdsnämnden

Vid pass klockan tio på måndagsförmiddagen vred Erik O Gustavsson, gatudelegationens ordförande, på en knapp i det nya vattenverket vid Stallberga i Sommen — och därmed söpades samhällets och kommunalmännens vattenbekymmer bort i samma takt som vattnet forsoade fram i ledningar och kranar. Men förarbetet har inte varit lika enkelt och anledningarna till dess tillkomst har varit många. Vattenverket ingår i en femårsplan som Tranås stad fastställde 1964 för Sommens samhälle och i vilket ingick gator, vatten och avlopp.

Arbetet påbörjades 1965 och har pågått så gott som oavbrutet fram till i dag, berättade hr Gustavsson då han tillsammans med representanter för Tranås stad visade vattenverket för pressen.

Vattenverket tvingades fram på grund av de oerhörda tekniska och hygieniska svårigheter som vattenförsörjningen i Sommen bjudit, sade hr Gustavsson. Nio mindre grundvattenbrunnar har svarat för tillförseln och kvaliteten på vattnet har långt ifrån varit tillfredsställande. Men det är den nu, det kunde byråförestandare Arne Olsson vid hälsovårdsnämnden ge belägg för. Visserligen kunde en svag klorsmak förmärkas då de inbjudna provsmakade det första vattnet som lämnade ledningarna, men husmödrarna i Sommen kan trösta sig med att detta är av övergående natur. Snabbt övergående

tom — redan en halvtimme efter det att vattnet släppts på, befanns det kaffe som bjöds på Kerstins konditori i Sommen, utsökt i smaken ...

När nu det nya vattenverket tagits i bruk, kommer endast en av de gamla brunnarna att nyttjas för ett mindre område vid Grytbäcken, sade byggnadschefen i Tranås, civilingenjör Per-Erik Ling. Verket består av en 11 m djup grusfilterbrunn jämte maskinbyggnad och kostar ca 150 000 kr. Den summan ingår i de 2 635 000 kr, som är den sammanlagda kostnaden för gator, vatten och avlopp i Sommens samhälle under tiden 1965—69. Reningsverket har gått på 560 000 kr och bland övriga poster kan nämnas gatuarbeten 170 000 kr och för arbeten med vatten en dryg miljon. Här ingår vattenverket.

Vattenverket är beräknat för en framtida medeltimförbrukning under maximidygn av tio liter i sekunder varvid förutsättes att en högre reservoar för dygnsutjämning kommer att byggas. I väntan på den har installerats två hydrofoner om vardera 4 kbm och verket förfogar över två pumpar om vardera 10 l/s. Det är Allmänna ingenjörbyrån AB, Jönköping, som projekterat vattenverket och byggnaden har uppförts av byggnadsfirman Bröderna Carlsson, Tranås. AM:s rör AB, Tranås, har svarat för maskinleveranser och installationer. För det elektriska svarar Tranås eltjänst AB.

Ett utomordentligt arbete

Reningsverket togs i bruk våren 1967 och är utfört enligt biosorptionsprincipen, vilket innebär att avloppsvattnet genomgår en biologisk rening. Verket är dimensionerat för 1 450 personekvivalenter och kostade, som nämnts, 560 000 kr.

Sedan 1965 har ca 3 000 meter vattenledningar och ca 1 550 meter avloppsledningar anlagts i Sommen och samtliga arbeten har utförts av byggnadskontorets egen personal. Dess tekniker och kommunalarbetare har presterat ett utomordentligt arbete, parat med tålmod och fantasi, sade hr Gustavsson. I samband med ledningsarbetena har Mossebovägen byggts om mellan riksväg 32 och Teoksfabriken och en ny gata har anlagts från Grytbäckens vägsamfällighet fram till Sommens pensionat. Ledningsarbetena har också fört med sig en gång- och cykelväg mellan järnvägen och riksväg 32 från Arlastigen till Sommens Möbelfabrik och en gångbana från möbelfabriken till Brunngatan. Vid Rockebrogatan har man dessutom fått en lekplats.

Givetvis är en anläggning som denna av stor framtida betydelse för samhället och under 1970 kommer tex Häradsgatan att byggas ut för att ge plats för sju egnahemstomter. Viss förbättring av vatten- och avloppsnätet ställs i utsikt under följande år och i 1970 års stat finns 200 000 kr för komplettering av nätet. Dessutom planeras för en högre reservoar. Men detta är planer för framtiden. Det som sker nu, är ett historiskt ögonblick, sade hr Erik O Gustavsson.

Rips

Minnesskylt för torpet Fällorna

SBSK fortsätter sin inventering

10/11-69

På platsen för det gamla torpet ses på bilden Sten Nilsson tillsammans med Per Göransson, som läser texten på kopparskylten, och Kjell Tengbom.

Koffet som damerna bjöd på intill stockelden smakade gott. Här är det Kurt Axelsson och John Nilsson som serveras.

På lördagseftermiddagen samlades ett 20-tal personer vid ödetorpet Fällorna i Yargfällbergen där Sommen-Bygdens SK nu satt upp en minnesskylt. Detta var den trettonde minnesskylten i ordningen, som satts upp vid olika ödetorp i trakten av Sommen. Vädret var mycket dåligt före och efter samlingen, men under de tre timmar vistelsen varade vid Fällorna var det lugnt och uppehållsvärd.

Per Göransson mledde med några välkomstord och vände sig då särskilt till Sten Nilsson, Vikön, vars mor var uppväxt på detta torp, av vilket nu endast återstår några stenar av grunden och ett rose, där murstocken stått.

Bengt Tengbom höll ett anförande, där han erinrade om att just på denna plats bildades Sommen-Bygdens skidlöpareklubb, som den hetta den första åren. Det var i mars 1940, som några grabbar i Sommen med Henry Låth i spetsen samlades här en kväll och beslutade att bilda en egen klubb. Då tänkte väl ingen att en samling skulle ske just på denna plats för att sätta upp en minnesskylt över torpet.

Klubben har vuxit betydligt och har mycket på programmet, just dessa samlingar bl a. Kjell Tengbom, som hållit i trädarna för dessa minnesskyltar var med från starten liksom Torsten Sahlstedt, som även han är med i det aktiva arbetet i klubben fortfarande.

Torpet revs omkring 1890

Om människorna som bebott detta torp berättade Kjell Tengbom. De som sist bebodde torpet var Adolf Fredrik Fredriksson och hans maka Johanna Persdotter. De hade två döttrar, Ida Kristina och Anna Charlotta. Ida gifte sig med Clas Nilsson, Vikön, där sonen Sten, nu 82 år, fortfarande bor.

Torpet som revs omkring 1890 var ganska stort, 5 x 7 meter, och innehöll som brukligt var ett litet kök och ett större rum. På torpet fanns också ladugård och de nu igenväxta åkerlyckorna födde en ko och några smådjur. Närmaste handelsbod var i Boxholm, men dit fick barnen ofta gå. Pappan arbetade tidvis vid sågen där. Det var allt för långt att gå fram och tillbaka före och efter arbetet och det blev därför alltid en hel veckas bortavaro. Flickorna fick

då ett par gånger i veckan gå med mat.

Från detta torp kunde invånarna se Sommens samhälle växa upp och de hade en fin utsikt över sjön. De fick också se hur rallarna drog förbi Sommen, se de första tågen gå på stambanan. Det var nog en stor upplevelse på den tiden.

Gunnar Ström tackade minnesskytkommittén Per Göransson och Kjell Tengbom för deras arbete samt förklarade denna skylt invigd. Vidare inbjöd han alla till en kopp kaffe vid stockelden. När mötandet fallit tungt över skogen var det dags att åter ta plats i bilarna för hemfärden.

ROT.

Nu är det tyst i "Rasslefall"

100-årig sågverksepok avslutad

I onsdags stannade sågverket vid Boxholms AB:s anläggning i Sommen för alltid och en hundraårig epok har därmed avslutats. Sedan bolaget gjort sin stora investering vid utbyggnaden av det hypermoderna sågverket i Boxholm, har man ansett det vara alltför orationellt att fortsätta driften i Sommen, där anläggningen i ö börjar bli ganska nedsliten. Nedläggningen sker i två etapper, eftersom brädgården skall behållas under sommaren för att successivt vara avvecklad till hösten. Som Correspondenten tidigare meddelat, innebär nedläggningen inga friställningar, utan samtliga anställda har erbjudits arbete i Boxholm och det stora flertalet har också accepterat.

Det nu nedlagda sågverket har gamla anor. 1907 övertogs det av Trävarubolaget, som innehade det till 1965 då det förvärvades av Boxholms AB. Vid den tidpunkten hade man även ganska avancerade planer på att samla sågenheterna till Sommen, men så småningom fann man att utbyggnaden istället borde ske i Boxholm. I Sommen har producerats cirka 4 000 standards, eller mätt med ett modernare fackuttryck, 18 000 kbm per år. Ett 30-tal anställda berörs av nedläggningen, varav hälften i den första etappen. Boxholms AB hade även tänkt att svara för gemensam transport till den nya arbetsplatsen men eftersom de allra flesta hade bilar, beslöt man istället lämna reseersättning.

Förman Gunnar Svensson har "vandrat den långa vägen" vid sågverket. Med sina 45 anställningsår är han också den som i dag har varit i tjänst längst. — Jag började som kolarpojke hos min far när jag var 13 år, berättar han. Sedan har jag prä-

vat på alla jobb som tänkas kan vid ett sågverk, varit hjälpsägare, sågat och slipat för att för nio år sedan bli förman. Visst känns det lite vemodigt en sådan här dag, men man måste ha förståelse för bolagets åtgärd. Centralisering och därmed ökad effektivitet är tidens lösen och det måste vi i Sommen liksom på så många andra platser acceptera. Själv kommer jag att fortsätta som förman i Boxholm och arbetet som sådant blir väl likartat.

Sommenborna och inte minst de anställda vid sågverket, är naturligtvis inte glada över utvecklingen. Avståndet till den nya arbetsplatsen betyder väl inte så mycket och arbetsförhållandena blir likartade. Arbetsrytmen kommer dock att förändras en del, eftersom de kommer att få pröva på skiftarbete.

De äldre Sommenborna kallar oftast sågverket för "Rasslefall". Det namnet fick det under ångmaskinernas tid, då det rasslade och gnisslade dygnet runt i Sommen. Under senare

tid har anläggningen benämnts Grytbäckens sågverk, åtminstone i bolagets statistik. Vad som kommer att hända med det 130 000 kvm stora området är ännu ovisst. Som industriomt är området förvisso attraktivt och om Tranås stad önskar förlägga någon ny industri till Sommen, kommer förmodligen Boxholms AB att släppa till området. Pea

Inte rent mjöl i påsen

ÖSTERSUND (TT)

En tjänsteman vid en lantbruksnämnd i Mellanmorrland har dömts till 20 dagsböter för tjänstefel. Han hade genom att lämna falska uppgifter försökt få ut skördeskadeersättning för ett jordbruk som han inte alls hade någon gröda på. Han behandlade själv sin egen ansökan men en kollega anade oråd och kontrollerade uppgifterna som därvid konstaterades sakna all grund.

Sjöstugan vid Sommens strand

Tisdagen den 10 mars 1970

Av Sven Lantz

Gården ligger till höger uppe i backen, när roddbåten glider in i den nordvästra viken av sjön. Det är så, att hela östgötasidan av den här viken är Bergig med tät barrskog, medan den motsatta smålands-sidan har en låglänt strandremsa med storskogen i bakgrunden. Vid den stranden ligger Sommens samhälle. Den östra karga stranden har en mycket gles bebyggelse. Bergen som vi rodde förbi kallas sen gammalt Vargfällbergen, och det namnet säger väl en del om traktens ogästvänlighet. De bergen stupar brant ner i sjön.

Nere vid stranden, där det är en liten grön låglätt, ligger två hus, den gamla smedjan, som nu är sommarstuga, och smedens böningshus alldeles intill. Låglätten fortsätter längst inne i viken med kärr- och mossmarker, och där rinner gränsbäcken mellan Småland och Östergötland ut. Sjöstugan var fordom ett torp som lydde under Hesters gästgivaregård, som i sin tur ägdes av Boxholms säteri.

En kall vinterdag år 1668, det var den 25 januari på morgonen, kunde torparen från sin stuga se en egendomlig syn. Det vimlade av beväpnade krigare, hästar, vagnar och kanoner borta på stranden nedanför vägen i närheten av Hester. Kanske hade torparen hört ryktena om den fruktade danske befälhavaren Daniel Rantzau och

det ha gått bättre.

Burén återger även vad torparen Lars i Pölen, en nära granne till Sjöstugan, sagt, att när Somvikskeppet efter första lossningen av ved i Hestersviken återvände med full vind i uppdragna segel, "svävade det för synen som en kyrka heit fort sin kos".

Segelskuta

Redan på 1750-talet hade kaptenlöjtnant Gabriel Ahlfort på Liljeholmen gjort ett försök med en segelskuta på sjön. Det skulle vara en kyrkbåt, som samtidigt skulle tjäna som lastdragare. På provturen, som skulle gå till Torpa kyrka medföljde många passagerare. Man hann dock ej längre än till Munkhallen 1/4 mil från Liljeholmen, förrän farkosten gick på grund, från vilket den endast med svårighet kunde dras av skep och ökar från Brandsås. Seglatsen fortsatte därefter, men i viken ca 1/4 mil från kyrkan fastnade båten ånyo, denna gången på Mellsberget. Där måtte den ha fått så svåra skador att turen ej kunde fortsättas, utan båten måste med stor möda återföras till Liljeholmen, där skrovet sedan låg många år utan att kunna repareras.

Ångbåtstrafiken kom senare att ta andra vägar över sjön. Om det fanns torpställe och torpare redan på 1500-talet i Sjöstu-

gan, när Rantzau gjorde sitt besök i trakten, är väl svårt att få bekräftat, men åtminstone mycket troligt.

Torpare Jacobsson

Vad som däremot är visst och sant är att det 300 år senare, på 1860-talet, fanns en torpare här. Då hette han Johan Petter Jacobsson, och han var född 1827 och hade hustru och fyra barn. Tre barn hade dott i familjen med endast ett års mellanrum, 1864, 65 och 66. Torparen hade dessutom två drängar, Johan August Israelsson och Carl Johan Eriksson, men de flyttade från gården, Israelsson 1864 och Eriksson 1866. Pigan Hedda Maria, som hade en dotter, Alma Vilhelmina, lämnade också sin tjänst i familjen vid samma tid, eller 1869. Pastorexpeditioner i Ekeby och Boxholm har tillmötesgående lämnat de önskade namnuppgifterna.

På gården bodde också "fattighjonet" Catharina Svensdotter, född 1789, med sin dotter Stina Månsdotter, som var "utfattig". I backstugan Petersberg hade Olof Peter Ingberg, född 1821, bott, men han hade lämnat stugan 1863.

1870 hette torparen Anders Gustav Carlsson. Han hade hustru, Lovisa, och fick med tiden fem barn. Två drängar behövdes fortfarande, och det var Frans Oskar Andersson med hustru och en son, samt Nils August Nilsson. Som piga hade Carlsson anställt Anna Lovisa Nilsson.

Till huset hörde dessutom Carl August Jacobsson med hustru och två barn. När det var som mest kunde alltså 10-15 personer vara bosatta på gården, barn och vuxna. Efter järnvägarnas tillkomst förlorade gästgivargårdarna alltmör-

sin betydelse. På 1870-talet var järnvägen i dessa trakter färdigbyggd, och sedan de gamla bestämnelserna om skjutsväsendet upphävts 1911 fanns inga hinder längre att upphöra med gästgiveri eller försälja gårdarna. Boxholms säteri hade i sin tjänst en gårdsmed, Carl Johan Strömstedt, född 1822, och han blev ägare av Sjöstugan någon gång på 1870-talet. Fortfarande står dock A G Carlsson som brukare av gården.

Smedja vid sjön

I början på 1890-talet övertog Strömstedts son Johan Alfred, som också var utbildad smed och hovslagare gården efter sin far, och flyttade dit. 1903 sålde han själva gården till metodistpastor K E Runfeldt, som bodde där med hustru och fem barn i tio år till 1913. J A Strömstedt hade då byggt sig en stuga nere vid sjöstranden och en smedja alldeles intill. Från 1917 och till sin död 1927, bodde sedan J A Strömstedt hos sin son, smidesmästare Gerhard Strömstedt i Sommens samhälle, där han byggt sin andra smedja, Smedbäcken. Där fortsatte sedan Gerhard S i smedyrket och bor fortfarande som 83-åring kvar i Sommen. Gerhard S föddes medan hans far ännu var kvar som smed i Grebo, Boxholm, och flyttade med familjen till Sjöstugan därifrån. Han fick börja skolan i Kröklekulla och han minns hur fadern ofta fick gå den 7-8 km långa vägen till Boxholm, där han fortfarande var en eftersökt smed.

Vid flyttningen till Sommen såldes smedjan och stugan vid sjön till sågverksarbetaren Albert Lätt med familj.

J L Johansson övertog gården efter pastor Runfeldt. Han flyttade med sin familj över från gården Stekanäs ett par km söderut. Johansson byggde om den gamla gårdsbyggnaden, ökade till den, och byggde ny ladugård uppe på höjden. Den gamla hade legat nere vid sjöstranden.

Siste torparen

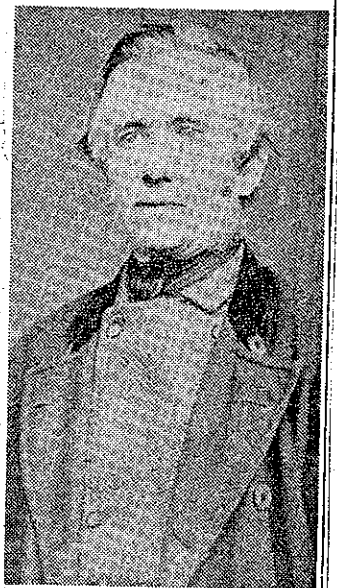
Den siste "torparen" på Sjöstugan var Johannasons son David, som rådde om gården till sin bortgång, en stormig dag på höstsidan förra året, 1968.

Han var med sin hustru på väg med motorbåten över sjön under den hårda blåsten, men dog av hjärtslag under vägen.

Nuvarande ägare är tandläkare Roif Schönbeck, Boxholm.

— Vi led ingen nöd i Sjöstugan, säger Gerhard Strömstedt. Vi hade två kor, ungdomar och gris. Åkarna var inte stora, men vi hade alltid något att skörda. Våra affärer gjorde vi i Sommen, då vi antingen rodde över viken, på somrarna, eller gick över maderna om inte isen bar.

Efter skolans slut kom jag till Boxholm där far och plåtslagare Eriksson hade arbeten. Fick ligga och måla plåttak på höga hus bl.a. Någon gång kunde det hända att jag fick traska den nära två mil

Carl Johan Strömstedt 1822-1893, gårdssmed på Boxholms säteri.

långa vägen till Mjölby för att skaffa brännvin åt förståga äldre kamrater. Men det var när inte far visete om det. Som jag var för ung att själv få inköpa varan, måste jag be en äldre kumpan om hjälp. Han tog sig några klunkar som tack för hjälpen.

Efter min konfirmation kom jag en tid till smedjan vid Ydrå dörrfabrik i Sommen som hantlangare. Firman hade köpt sina maskiner i Tyskland och som likvid tog de tillverkade dörrar tills maskinerna var betalda. Sedan upphörde försäljningen till den tyska firman.

Far ville att jag skulle få ordentlig utbildning och efter något år vid Ydrå skickade han mig till smeden Ljungberg i Tranås, när min äldre bror Birger slutade sin anställning där. Far var inte lätt att göra till lags. Så fort vi kunde tog vi därför plats på andra håll.

Ljungberg var en bra läromästare, och sedan jag slutat där och varit åtta år vid Tranås mekaniska verkstad, ansåg jag mig färdig att bli egen smed.

Far tog sig senare en ung medhjälpare i fostersonen Evert Carlsson, som sedan följde med till Sommen. Han fortsatte med maskiner och motorer som specialitet och slutade som verkstadsförmän i Rimborsa hos vägförvaltningen i Östergötland.

Så byggde far och jag smedjan här i Sommen 1917, och här hade jag sedan min uppgift i rätt många år.

Nu har smedjan övergått i andra händer och Gerhard Strömstedt njuter en välförtjänt vila efter ett hårt och krävande yrkesarbete.

Nu är smederna borta från Sjöstugan och lantbruket är nerlagt. Samhällen och städer har dragit folket till sig. Men en och annan söker sig åtminstone sommardag till de fria och friska platserna vid sjön, och dit kan Sjöstugan räknas som en av de tjusigaste.

Sven Lantz

hans härjningar uppe på östgötaslätten. Men nu var det fara å färde för hans del. Härén ordnade sig till marsch, skulle de komma häråt. Med en suck av lättnad såg han hur de fruktade soldaterna drog sina färde över isen förbi Vikön och Sjöstugan och fortsatte söderut. De var på återväg mot Danmark.

Lastdragare med segel

Att en del sjötrafik i gångna tider förekommit här i denna delen av sjön Sommen finns det också exempel på. Där om berättar disponent Elis Wettergren i en artikel om Sjöfart på Sommen i äldre tider.

— Brukspatronen C D Burén på Boxholm, heter det i en rapport från år 1803, har låtit göra en vacker kartå över Sommen med angivande av dess grund, klippor och skär samt låtit bygga en stor lastdragare med segel, varmed träkol, ved och virke för tillverkning av spik- och stålknappar kunna fraktas från sjöns stränder till dess utlopp, varifrån det köres en halv mil till Boxholms bruk. Trafiken med detta segelfartyg förefaller ha gått bra. Båtens stationsort var Buréns säteri Somvik, varefter den gick efter Sommens stränder — icke till sjöns utlopp — utan till torpet Sjöstugan nära Hesters gästgivaregård, varifrån den relativt bekväma landsvägen gick till Boxholms bruk. Under brukets tillbakagång 1810-1840 synes dock denna trafik ha minskats och småningom upphört.

Burén är i sina anteckningar försiktig i sin tro på att denna trafik kunde att få någon större betydelse — tidigare försök i den riktningen hade inte lyckats så väl — men den här gången tycks

82
80
75
51
48

80

75

51

Vid den gamla landsvägen

Hesters gästgivaregård.

Strövtåg i hembygden V.

Vid länsgränsen ett par kilometer norr om Sommens samhälle gör den gamla landsvägen en tvär sväng åt vänster. Sedan går den rakt upp på höjden vid Sandlidens gård. Ett litet stycke till och Hesters gård skymtar rakt fram. Framsidan är vänd åt den gamla vägen, medan baksidan är vänd mot den nya, 50 meter nedanför.

Tack vare utländska resenärers berättelser om sina resor i Sverige, kan vi få en ganska god bild av vägnarnas beskaffenhet förr i tiden. Så skriver t. ex. italienaren Giuseppe Acerbi omkring år 1800.

— Det betraktas som en stor olycka i Sverige, inte mindre svår än en dålig skörd, om vintern är sådan att den hindrar användning av slädar, emedan det är med deras hjälp som skrymmande varor såsom trä, järn, säd och annat transporteras från en plats till en annan. Men ibland inträffar vintrar så milda att slädar inte kan användas, då samfärdsel och affärliv stagnerar, ty landsvägarna är inte alls tillräckliga för behovet att resa och transportera gods under det att man med släde kan ta sig fram på snön, genom skogar och träsk, över floder och sjöar utan hinder och avbrott.

Hästarna är små och svaga och deras otillräcklighet i styrka får ersättas med ökning av antalet. I stället för tre hästar, som i Tyskland, var vi tvungna att öka antalet till sju. Hästarna spändes för vagnen med fyra i första ledet och tre i andra. Små, kläna och svaga var de verkliga, som om vårt fordon drogs av lika många får.

När vi åkte utför en backe var vi rädda för att orsaka ödd och förstörelse bland våra stackars svaga djur, och när vi åkte uppför blev vi ofta stående där vi helst skulle fortsätta.

• Vagnar välte.

En annan resenär, svensken Daniel Tilas, berättar från en resa 1743:

— Mitt resällskap hade en 4-sitsig vagn med lyktor på. Resan gjordes på kungligt uppdrag, och ordnades så bekvämt som möjligt, men vissa stötestenar fanns: många hjulaxlar brast och många vagnar stjälp- te i branta backar och sankar myrar och när snön vräkte ner och utplånade alla vägmärken kunde det hända att häst och vagn försvann i drivorna.

Gården Hester som den ser ut i dag sedd från framsidan och från gamla vägen.

Böndernas behov av tillsyn över sina djur drog med sig att landsvägen titt och tätt tvärades av grindar som vållade resenären besvär och tidsförlost. Detta förstod ortsbefolkningen att utnyttja. Bygdens pojkar och flickor hängde vid grindarna och väntade på vägfärdande i förvissning att få en slant för detta tidsbesparande bestyr att öppna och stänga en grind, som ofta hade en knepig låsmekanism. Grindslantens blev snart en obligatorisk avgift för resenären och det finns exempel på att sådana slantar lades på hög och blev en grundplåt för unga bondpojkar, som sökte sig till gymnasium eller universitet.

Landsvägen var inte heller uppdragen efter plan och linjal, utan hade vuxit fram ur medeltidens gräsvägar, eller lagts ut längs ridstigen. Gustav III gav också ut en nådig befallning

1789 om ett fogligt och varsamfärdande på vägarna, som kunde gå i "slingerbultar, backe upp och backe ner".

• En kulturgärning.

— Det är en imponerande kulturgärning genom vilken från 1600-talets slut t. o. m. 1800-talets början det svenska vägväsendet ryckes upp och vårt land i samband härmed på allvar övergår från naturlandskap till kulturlandskap. Broar byggs i trä och sten, färgelägen inrättas, vägarna mätas upp och förses med milstenar, skjutshåll och gästgivaregårdar organiseras.

P. 1600-talet, under drottning Kristinas tid utkom en fullständig gästgivarförordning, enligt vilken de bönder, som vid allmän väg på två mils avstånd från varandra inrättade gästgiveri, erhöll vissa förmåner. Gästgivaren skulle då mot betalning tillhandahålla resande husrum, förplägnad och skjutslägenhet.

Säby första och enda gästgivargård har varit Sätthålla, medan det i Ekeby fanns tre stycken: Ryckelsby, Dähla och Hester.

Bland förmånerna räknades också den bestämmelsen att öl, vin och brännvin inte fick säljas på landet på två mils avstånd från gästgivargården. Ett par tidsbilder kan också berätta hur det kunde vara.

1770 hittades klockaren Lindvall död i ett dike. Han hade kommit direkt från Sätthålla. Vid förhör upplystes att en sergeant Bergman å krogen velat påtvinga honom brännvin, men att Lindvall nekat mottaga den sista supen. Ingen hade något mot den döde att anmärka, han hade skött sin tjänst väl och på sista tiden tämligen ändrat sig i den last, han fordom nog övat med supandet.

• Barfotaflickan.

En resande i början på 1800-talet hade märkt hur "den barfota flickan" i korta kjolar, som passerar upp på gästgivargården, blir stående som fallen från skyn, om du inte visar någon lust att dricka ur det bräddfulla glas med brännvin, som hon håller i åt dig".

T.P.
28/3-70

När herrskapsfolk reste, gjorde de sitt ekipage ofta till ett rullande hem med mat och dryck i egen vagn och med en fältsång att ställa mitt på golvet. — För ohyrans skull.

— I gästgivargårdens stall stod ständigt hästar och ryckte i sina bindslen, färdiga att i muntert trav föra resande till

nästa gästgivargård. Genom porten och in på den stensatta gårdsplanen rullade tunga resvagnar, dragna av svettdrypan- de hästar. Myndiga herrar, som ofta talade ett främmande språk, steg ur. Kusken satte fast den långa piskan på sin plats, hoppade ner från kuskbocken, och medan han spände ifrån och ledde in hästarna i stallen, förde den bugande gästgivaren den långväga gästen till hans rum.

Så kunde det väl se ut på sina håll, men från Motala klagas det en gång: Gästgivaren måtte skära guld med täljknivar, som tar och får 8 riksdaler kannan för sin underhaltiga punsch.

(Forts.)

Sven Lantz.

1
29
70
42
42
183

70

42

42

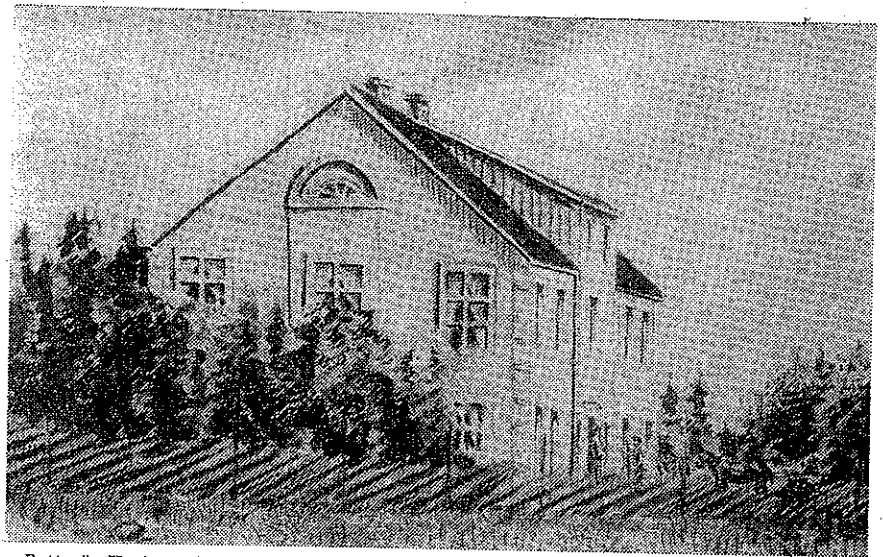
Vid den gamla landsvägen

Hesters gästgivaregård.

VI

Enligt Ridderstads beskrivning över Östergötland var Hester frälsegård, som under 1600-talet och ännu 1726 hörde till släkten Mörner och har länge hört till Boxholm. Hade 1834 två ägare, men tillhörde 1895 och 1910 K. H. Brun. På 1830-talet hette ägaren Per Adolf Gripensköld och han nämnes kommissarie. Då bodde ett 20-tal personer på gården. Det fanns en traktör som hette Per Villh. Luthander och en gästgivare vid namn Sven Andersson. Vidare fanns det åtta hållkarlar, två gårdsbrukare, ännu en gästgivare vid namn Jonas Eriksson och en gästgiverska Anna Stina Eriksdotter samt pigor och drängar.

På 1850-talet ägs Hester av f. d. kronolänsman Nelson i

Detta är Hesters gästgivaregård som den ter sig på en lavering av ganska gammalt datum.

Backasand och då är C. J. Johansson och C. A. Svensson innehavare av gästgiveriet och Gust. Olofsson är arrendator.

De två ägarna som nämndes av Ridderstad på 1870-80-talet var bröderna Nicolaus och Jonas Nilsson medan Olofsson och hans hustru Anna Charl. är kvar som restauratör. Arrendatorn heter A. J. Nilsson, och antalet personer tillhörande gården har nu minskat till 14.

Gästgiveriets betydelse började nu minska, järnvägen gick förbi gården, och från 1887 står Karl Henrik Brun som ägare och burkare. Flera torpställen lydde under äldre tider till gården Hester. Kullbergshem med Adolf Teodor Brun som brukare, Hesterberg, Olivedal, Ols-torp, Petersberg, Sjöstugan,

Jonsberg, Pölen, Sandstugan eller Slottet.

På Pölen bodde avskedade grenadjären Anders Lilja med hustru och sonen Otto, som senare flyttade till Grytbäcken och gjorde sig känd i bygden som fiskhandlare.

Vikön — berättar kyrkböckerna — ligger på utgården Vikens ägor. Jorden säges vara av kommissarie Nilsson skänkt till fränskilda hustru Anna Stina Eriksdotter från Stallbergastugan. Hon bor på Vikön, men är skriven i Säby. På Vikön bodde på 1860-talet skräddaren J. P. Persson med hustru och barn.

Familjen flyttade 1867 till Jonsberg eller Pilstugan. Den tredje sonen i ordningen, född 1863, gick i faderns fotspår och lärde sig skräddaryrket. Det var Carl Fulgentius och han kom så småningom att bosätta sig med sin familj som skräddare i Alfällan utanför Sommen. Sönerna Henning och Helge samt dottrarna Tyra, Calla och Blenda är nu bosatta i Sommens samhälle.

I banvaksstugan vid Hester, som byggdes samtidigt med järnvägen, bodde banvakt S. J. Törnqvist med familj, tills han som pensionerad flyttade till sin lilla idylliska stuga i Olivedal invid gamla vägen. På kullen invid Olivedal byggde kommunen Hesters skola, nu nerlagd, och där tjänstgjorde de båda lärarinnorna Agnes Spång och Ingeborg Hjertén. Det var år 1887, som Carl Henrik Brun, som då var 24 år gammal, genom köp förvärvade den gamla

gästgivargården. Nuvarande ägaren av gården har på en vägg en gammal lavering, som visar att det var en ståtlig byggnad i tre våningar.

En bestämmelse från 1649 föreskrev att det i gästgivaregården skulle finnas en våning för adelsfolk, en för annat hederligt folk och en för "gement sällskap". Hester ser också ut att ha fyllt kraven i detta avseende. Något tidigare än denna bestämmelse hade även en taxa för gästgivarens körningar fast-

stälts. Han kunde av adelsmän och ämbetsmän begära en ersättning av 1 öre silvermynt för mil och häst, senare höjdes detta till 1½ öre milen för häst och 2 öre för båt, gällande för alla resande. Körningstiden var bestämd till 1 timme på milen, vilket gällde till 1809, då tiden förlängdes till 1½ timme. Den resande fick ej medföra gods till större tyngd än 8,5 kg per häst.

Hesters gästgivaregård fanns kvar till år 1891. Då revs den och av det bästa virket byggdes den nya mangårdsbyggnaden följande år. Denna lades på ny grund på andra sidan om den gamla landsvägen, och det är baksidan av denna vita byggnad vi nu ser på västra sidan av den nya vägen söderifrån räknat. Från den idylliska gamla landsvägen skymtar sjön Sommens vatten nere i sydost.

Carl Henrik Brun brukade sin gård till 1931, det år han avled. När han i sin barndom kom åkande efter sina två svarta vackra hästar, myndig och stor var han själv, då var det Brun i Hester, traktens storbonde, som var ute och åkte.

Vid hans död övertog sonen John gården, 30 år gammal. 1928 kom en brorsdotter till lärarinnan Agnes Spång till sin faster i skolan, blev bekant med John Brun, som så småningom fick föra Nanny Linnea Spång

som brud till gården, året innan Carl Henrik gick bort.

Hon är nu ensam kvar på gården efter makens död 1962 med sonen John Henrik, 21 år gammal, sedan de äldre dottrarna Katarina och Carmen lämnat barndomshemmet.

Hester har en areal på 149 hektar varav 17 har är åker och 132 skogs- och betesmark. Åkerbruket är för närvarande bortarrenderat till lantbrukare Nils Hugo i Torsebo som utmark. Sedan riksväg 83 byggdes måste alla ladugårdens djur över vägen för att komma till sina betesmarker. Och så går järnvägen också över ägorna. Detta ställde till besvär emellanåt. Men just nu står ladugården tom på djur. Sonen i huset fullgör sin värnplikt, och så småningom blir det väl så, att han kommer att fortsätta i fars- och farfars fotspår som brukare av den gamla gården.

Sven Lantz

Diplom- och medaljregn då Sommens SK jubilerade

Per Göransson mottager Smålands idrottsförbunds silvermedalj av förbundsordföranden Bror Sjöqvist. I mitten ses Kjell Tengbom, som också fick silvermedalj

Sommenbygdens skidklubbs 30-årsjubileum firades med en högtidlighet på pensionat Sommen där hälsningsanförande hölls av ordförande Kjell Tengbom. Vid supén gjorde Bengt Tengbom en resumé över klubbens gångna år. Torsten Svensson, som kämpat till sig 15 KM-tecken, erhöi klubbens guldmedalj vilken överlämnades av Kjell Tengbom. Lars Walfridsson, Hilding Irebo och Gunnar Ström föräddes var sin teckning, signerad Kjell Tengbom.

Smålands skidförbunds ordförande Bror Sjöqvist framförde förbundets hälsning och gratulationer. Han hade också fräska hälsningar från Smålands idrottsförbund. Hr Sjöqvist överlämnade Smålands idrottsförbunds silvermedalj till Kjell Tengbom och Per Göransson samt Svenska skidförbundets förtjänstplakett till klubben. Vidare utdelade han Smålands IF:s diplom till Barbro Sehlistedt, Asta Irebo, Inger Tengbom, Lars Walfridsson, Torsten Svensson, Gösta Karlsson, Per Göransson och Gunnar Ström. Svenska skidförbundets förtjänsttecken

brons erhöi Hilding Irebo, Bengt Tengbom och Kjell Tengbom.

Som representant för Smålands orienterare högtidstalade hr Arne Kollberg, Tranås. Han förde också Tranås AIF:s talan och överlämnade föreningens standar som en jubileumsgåva. Hr Kollberg överlämnade Smålands orienteringsförbunds silvermedalj till Gunnar Ström samt förbundets diplom till Torsten Svensson och Gösta Karlsson. Dessutom erhöi klubben Svenska orienteringsförbundets diplom och Smålands OT:s silverplakett.

Efter högtidstalen och medalj- och diplomregnet tog Ake Dickmans enmansorkester hand om underhållningen i form av sång och musik, till vilken också trädades dans. För lekar och allsångsprogrammet svarade Sturre Nilsson.

SBSK:s historia börjar vid en stockvedsbrasa en marskväll på Vargfällbergen med Henry Lätth som initiativtagare. Han hade samlat några Sommenungdomar för att diskutera bildandet av en specialklubb för skidsportens utövande. Då denna sportgren just då befann sig i en vågdal menade skidentusiasten Lätth att något måste göras och han anade att en klubb skulle kunna reparera skadan. Den första styrelsen kom att bestå av Henry Lätth, Kjell Tengbom, Torsten Sehlistedt, Gunnar Lätth och Hubert Lindahl. Klubben har under åren gjort sig känd i vida kretsar som bla god arrangör av tävlingar. På det kulturella planet har Sommenklubben även gjort lovvärda insatser bla genom att årligen samla data om och sätta upp skyltar på gamla odetorp i Sommentrakten. Hittills har tretton torp fått skyltar. Närmast hägrar nu en el-tusbana i Aggas, som sedan 1958 varit klubbens hem och en förträfflig start- och målplats i tävlingssammanhang.

TANKAR inför bilfärd

Bilen — vilken underbar uppfinning. Hur många har inte lösts från isolering och ensamhet just genom bilen. Landsbygden har kommit närmare staden, bilen gör mycket så lätt.

Men ansvaret på bilföraren vilar tungt. Vi vet att bilen kan vara ett fruktansvärt mordredskap. Vi vet att den varje år kräver många, många offer.

Och därför måste jag berätta en liten episod som faktiskt gick mej djupt till sinnes. Jag skulle ge mej ut på vägarna i lördags. Bakom min vagn stod en bilförare bredvid sin bil och läste högt ur ett tidningsklipp. Jag kunde inte låta bli att lyssna... och när han slutade med ordet "Amen" måste jag fråga:

— Förlåt att jag stör, men vad stod ni nu och läste högt?

Han log och berättade:

— En kär vän till mej dödade en kvinna med sin bil. Han kom aldrig över det. Efter några månader tog han sitt liv. Sista gången jag träffade honom sa han: "Egentligen borde varje människa be till Gud innan han eller hon sätter sig i sin bil."

Och nu har jag faktiskt hittat en bilisternas bön. Jag fann den i ett församlingsblad. Och varje gång jag ger mej ut på landsvägarna läser jag den bönen. Och sen kör jag lugnt och tryggt, det är som om Gud gav mej säkerhet.

Så här lyder bönen:

Herre, ge mig en fast hand och ett vaket öga så att jag inte skadar någon som kommer i min väg.

Du har skänkt livet och jag ber Dig att jag inte genom någon min handling må förgripa mig på Ditt verk. Skydda, Herre, dem som färdas med mig för skada och alla olyckor.

Lär mig att betjäna mig av min bil för mina behov utan att äsidosätta andras. Och må jag icke så gripas av fartens tjuvning att jag föraktar skönheten i den värld som Du skapat. Utan må jag hänsynsfullt färdas min väg fram. Amen.

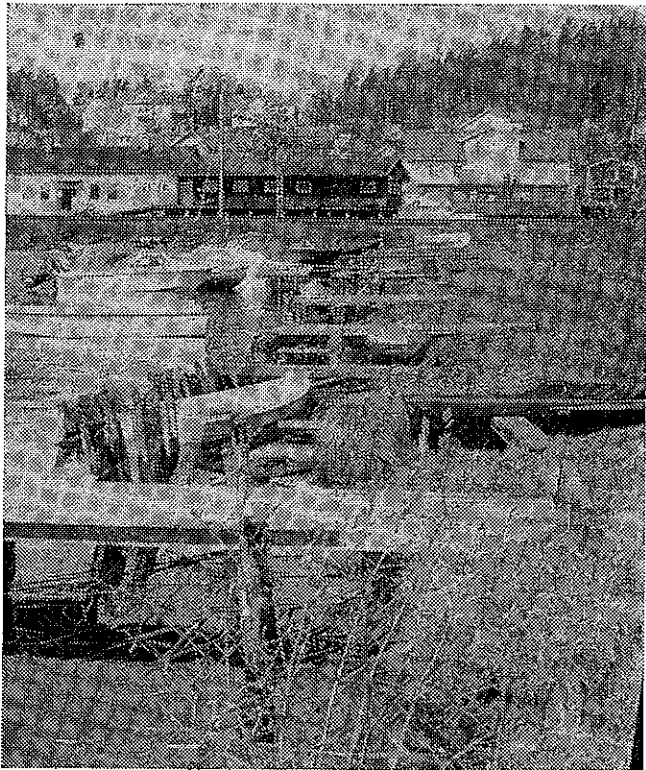
Det är kanske många som vill läsa den bönen inför stundande helgtrafik. Den manar till besinning och den maningen gör alltid gott och aldrig skada.

Såvida man inte resonerar så enfaldigt att man lägger allt ansvar i Guds händer och sen kör som en vettvilling. Det är i sanning inte bönen mening.

Allan Beer

OC 21/470

Ny väg, nya bryggor vid hamnen i Sommen

Detta är den del av hamnen som nu bearbetas. Hit kommer vägen att gå och p-platsen anläggas. Det blir också nya bryggor, den första byggs redan i sommar.

Den nya vägen till småmåts-hamnen i Sommens område börjar nu ta form. Bilvägen till hamnområdet skall gå i riktning söder om reningsverket. Dessutom sker planering på området för att anlägga bilparkeringsplatser. Tranås stads gatukontor svarar för dessa arbeten som kostnadsmissigt kommer att bli 30.000 kronor för arbeten som utförs 1970. I denna summa ingår också kostnad för staket mot fabriksområdet samt en s. k. gästbrygga om 12-15 meters längd.

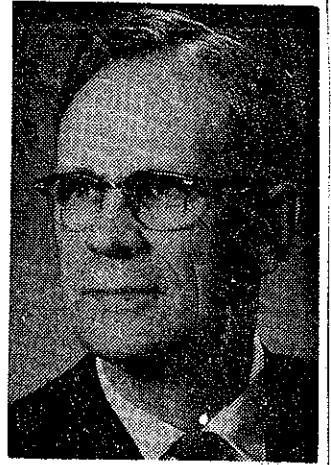
Till kommande år planeras ytterligare bryggor vid området för att bereda båtägarna möjlighet att hyra platser för sina båtar. Även kajområdet

torde behöva en ordentlig upp-rustning men ännu finns ej medel för dessa arbeten anvisade.

Hamnområdet ägs av Tranås Guldlustfabriks AB men ägarna har välvilligt upplåtit området för båtändamål under förutsättning att båtägarna hjälper till att hålla snyggt på såväl parkeringsplatser som vid båtbyg-gorna.

Edgar Sundberg ny ÖM-ledare Anebybo nyvaldes i styrelsen

Småland stod verkligen i centrum på olika sätt vid årets stora konferens med Örebromissionen i presidiet satt sålunda, två av de tiotalet närvarande bodaforsrepresentanterna, Edgar Sundberg och ordförande och Bo Wettens andre vice ordförande. Och vid de senare valföretningarna utsågs Edgar Sundberg till ny ordförande för ÖM och i styrelsen invaldes även fabriksör Rune Gustavsson från Aneby.

Disponent Edgar Sundberg, Bodafors, tidigare ordförande i KM, skall nu också stå som ledare för Örebromissionen.

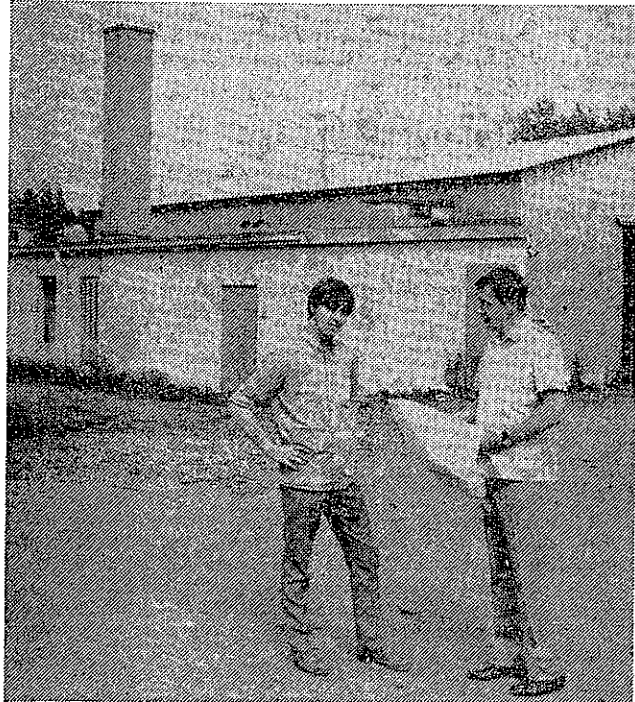
Disponent Edgar Sundberg i Bodafors har mer och mer trätt fram i ljuset som en av de stora inom den svenska baptiströrelsen och han har i många år varit ledare för den omfattande verksamhet som bedrivits av Kronobergsmissionen. Då han nu efterträder pastor Oskar Stenberg som ordförande får han ett betydligt större fält att verka inom och vaka över. Hans erkänt starka organisatoriska talang kommer därvid att spela in på ett avgörande sätt samtidigt som han från sin tidigare civila verksamhet liksom inom den kommunala förvaltningen medför förmågan att fördela arbetsuppgifterna.

Bland de nyvalda i styrelsen kan också nämnas pastor Evert Axelsson, Linköping, och adjunkt Stig Söderstrand, Kristianstad.

Konferensen som var mycket välbesökt pågick i fyra dagar och bjöd på ett rikligt program med en mängd talare varibland även märktes en del utländska gäster, bl a Dr Oswald J. Smith och pastor Gabriel Zeck. Bland mötesledarna märktes också missionssekreteraren Sven Alverlin, välkänd från sin tid i Bodafors bl a.

Ett inslag som väckte berättigad uppmärksamhet var när Edgar Sundberg överlämnade kampanjresultatet från Bröd till bröder, uppgående till hela 150.000 kronor, tillsammans med de av framlidne kongolesiske pastorn Daniel Bokangue insamlade 25.000 kronor, vilka nu sätts in på olika projekt på missionsfältet. Det var missionsföreståndare Linné Eriksson som tog emot och tackade för de rikliga gåvorna.

Ny industri i Sommen ger ett tiotal arbete

Direktör Ake Silwändersson och sonen Thorleif med en polyeterkudde framför företagets nya anläggning i Sommen — före detta Teokfabriken. Thorleif Silwändersson kommer att leda produktionen vid Sommenfabriken

Sommen får inom kort en ny industri. Det är Halmstadsföretaget AB Ake Silwändersson som förvärvat före detta Teokfabrikens lokaler i Sommen, där en förpackningsindustri kommer att etableras. Produktionen beräknas komma igång i slutet av augusti och ger till en början anställning åt ett tiotal, varav flertalet skall hämtas från orten. Företaget har redan en industri utanför Halmstad men endast två man kommer att flyttas över till Sommen. Produktionen omfattar vacuumförpackning av polyeter och företaget har slutit avtal med Cirrus AB i Tranås om förpackning av deras spillmaterial av skumplast.

På onsdagen inspekterade direktör Ake Silwändersson och sonen Thorleif anläggningen i Sommen. Den senare kommer att ha huvudansvaret för produktionen i Sommen medan direktör Silwändersson tills vidare blir kvar i Halmstad för att leda företaget där.

— För cirka ett och ett halvt år sedan började vi en industri i en gammal ladugård utanför Halmstad, berättar direktör Silwändersson för Correspondenten. Dessförinnan hade vi dock i flera år arbetat med konstruering av en maskin som rationellt skulle vacuumförpacka den skrymmande skumplasten. Vi fick patent på maskinen och den slog väldigt väl ut och produktionen har stigit snabbt.

AVTAL MED CIRRUS

För en tid sedan gjorde vi ett avtal med Cirrus AB i Tranås om vacuumförpackning av deras spill. Därifrån fick vi alltmer råmaterial och kom i det läget att våra lokaler inte räckte till. Därför måste vi se oss om efter nya lokaler och eftersom fraktkostnaderna spelar en stor roll beslöt vi oss för att söka lokaler i närheten av Tranås. I Sommen förfogar vi nu

över totalt 700 kvm och fabriken i det stora hela är mycket lämplig för vår del. Här kommer nu att installeras en maskinpark för 300 000 kr.

Företagsledningen räknar med en successiv utökning i Sommen.

— Till en början kommer ett tiotal att beredas sysselsättning här, omtalar direktör Silwändersson. Men vi har även andra planer och en utökning inom en inte alltför avlägsen framtid är mycket tänkbar. Vi kan dock för dagen inte avslöja vad planerna innebär.

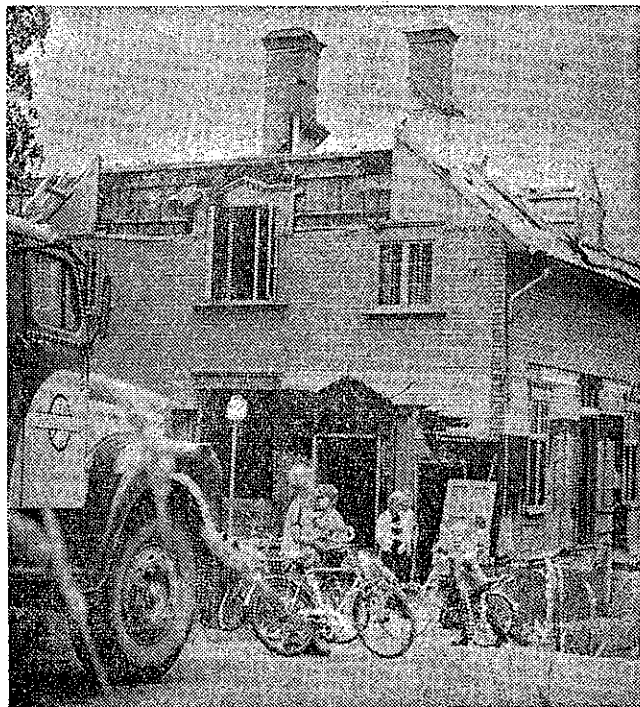
Några större bekymmer med arbetskraftanskaffning lär vi inte få, eftersom vi redan haft flera förfrågningar.

EXPORT TILL ÖSTERRIKE

Avsättningen sker i första hand på den svenska marknaden. För denna svarar ett särskilt försäljningsbolag — Volyme Pac AB, i vilket direktör Silwändersson har huvudparten av aktierna. Sedan tillverkningen i Sommen kommit igång räknar man även med export till Finland.

Beträffande maskinen har denna rönt stort intresse och en maskin såldes nyligen till Österrike.

Nu skall hela rasket bort! 70-årigt hus rivs i Sommen

Nu har järnvägstjänstemannabostaden i Sommen dragit sin sista suck. Huset vid Höjdgatan började rivas på måndagen. Huset byggdes 1901 av en kapten på ångbåten Karl Johan. Sedan övertogs byggnaden av SJ, som använde den till personalbostad, tills den för något år sedan hamnade i Tranås stads ägo. När resterna av den gamla "kåken" försvunnit är det meningen att det skall uppföras tre styck enplansvillor på tomt. Hela rivningsarbetet sker med händernas hjälp och barnen i närheten tycks trivas med kofot och hammare. I slutet av nästa vecka beräknas den sista spillran av huset vara bortforslad.

Gårdarna vid gränsen

T-P Sandliden och Viken 22/7-20

STRÖVTAG VII.

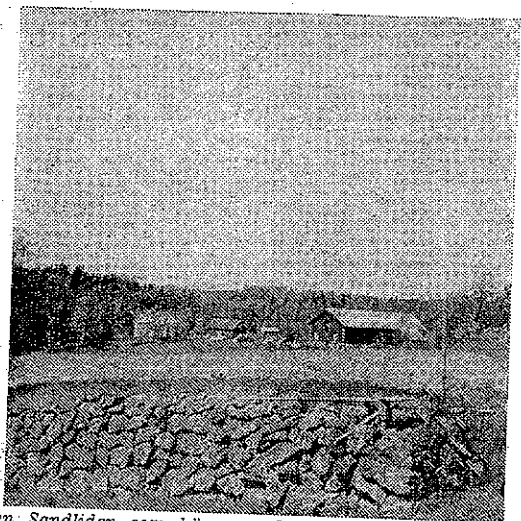
Liksom gårdarna Stallberga, Råckebron och Grytbäcken var Säby sockens utmarker i norr, utgjorde Hester, Sandliden och Viken Ekeby sockens utmarker i söder. De tillhörde alla gränbygden där det sydsvenska höglandet ännu inte övergått till den bördiga östgöta-slätten. Skogen dominerade och åkerlapparna var små, sandiga och stenbundna.

Alla hade de också rätt långt till sina sockenkyrkor, varför kyrksamheten inte heller här kanske var så särdeles stor. Stora familjer bodde ofta trångt i små torparstugor, men för fattiga och gamla hade kommunen väl sörgt, åtminstone om det var så, som följande skildring från gångna tider ger vid handen.

Huru de fattige uti socknen bliva nu för tiden försörjde.

År 1744 blev fattigstugan uppbyggd på prästgårds ägor och underhålles däruti sex personer. Dessa personer hava månadsstat ordentligen. Vart år aposteln Tomas dag gives där till av vart helt hemman: en fjärding råg, 4 marker korn, en kanna ärter, 4 marker kött och 1 mark fläsk proportionalliter efter hemmanens storlek. Detta intages av föreståndarna uti deras årsskafferii, och så giva de ut åt förestånderskan den 1:a dagen i varje månad, som förvaras i hennes skafferii. Sill och salt köpes av fattigkassans penningar, likaledes humbla. Av spannmålen hava de tillräckligt både brödfödan samt till gryn, kokmjöl och grötdricka.

4 daler kopparmynt får var person årligen av fattigkassan till sina förnödenheter. Brista för dem nödtorftiga kläder så ges därtill av fattigkassan. Föreståndare tillsättes en vart år, så att den som tillsattes året förut bliver kvar vid sysslan varigenom den sist tillsatte får underrättelse om sysslan och bliva de således kvar 2 år vid föreståndarskapet. De fattige intages på allmän sockenstämma med hela församlingens fria behag. Så snart någon är intagen inventeras deras egendom och lämnas sedan under ägarens vård på livstid och frihet densamma att utnyttja och så snart ägaren dör och varder skickeligen jordfäst försäljes egendomen genom auktion och penningarna inläggas i fattig-

Gården Sandliden som här syns bakom en imponerande stengårdsgård.

kassan. Var fattig har uti stugan sin enskilda säng med nödtorftiga kläder. Vid stugan är inventarium, som består av grytor, säar, baljor, ämbar och byttor, fat och skålar, kopp och kar m. m. smått jämte lårar för säden. Likkistor göras alltid i beredskap så att när någon dör bliver den så snart ske kan och tillhörigt är begraven.

Alla torpare som hava hästar köra ved till stugan helst de innet därtill mera giva och de mindre torparna böra sönderhugga veden. Vad de andra fattiga uti socknen beträffar så utdelas till dem penningar av kassan fyra gånger om året och bröd även så många gånger, vilket kommer från Boxholm och får var fattig 6 å 7 sköna kakor till mans. År någon torftig usel och sängliggande utom fattigstugan får en sådan samman-skott av församlingen och mera pengar ur kassan.

Vid så fattiga omständigheter har ingen fattig att klaga och ganska få som behöva att gå och tigga, mindre löpa utsocknes efter brödet.

År någon så syndig att han ej vill utgiva sin del, så emedan föreningens genast efter dess upprättelse ingavs på tinget och av domstolen stadfäst, bliver den av kronobetjänten uttagen emot det arvode som lagligen bestås. Dock har sådant sällan behövs.

Att det inte alltid var så väl beställt med ordningen här nere i den södra kanten klagades det nog emellanåt över och kommunalnämnden hade ibland

sina bekymmer för detta. Så heter det t. ex. i nämndens protokoll den 1 mars 1883.

— Då klagomål blivit anförda över ordningen särdeles under sön- och helgdagar förekomma å de inom församlingen belägna skjutsstationerna Bärback och Hester genom att till allmänheten oinskränkt försälja öl m. m. beslöts att till KB ingå med anhållan att ölutskänkning vid dessa stationer måtte förbjudas från kl. 6 varje sön- och helgdagsafton till följande söckendags morgon kl. 6.

Såväl Hester som Sandliden och Viken ägdes sedan lång tid tillbaka av Boxholms säteri.

På 1860-talet var Peter Persson brukare av gården. Han hade hustru och två barn. Omsättningen av drängar och pigor var ovanligt stor. Fem drängar och sju pigor finns antecknade men de flyttade alla från gården under 1860-talet. Till huset hörde också Anders Björk, troligen hustruns far, avskedad soldat vid Jönköpings regemente, N. Vedbo kompani. Han avled 1867. Efter Persson kom Karl Joh. Alfr. Johansson till Sandliden som brukare. Han hade fyra döttrar och nöjde sig med endast en dräng.

De långa rader av upplagda stenmurar som omgärdar åkrar och betesmarker vittnar om en odlarmöda och arbetsflit av icke vanliga mått.

P. D. Widegren har i sin bok Försök till en ny beskrivning över Östergötland i en not till Sandlidens gård skildrat brukaren, som var Petter Svensson och som levde mellan åren 1776 och 1834 och hans arbete på gården.

”Åbon på detta hemman, som hör till Boxholm och ligger nära Smålandsgränsen intill Hesters gästgivaregård, har från år 1805 till år 1816 genom sin ovanliga omtanke och flit till mer än dubbelt förökta gårdens avkastning och till största delen ombyggt husen, var förutom han anlagt tvenne större broar av sten över ett sankt kärr och en ny väg till 79 famnars längd. En stengårdsgård om 577 famnar, som omgiver åkrarna, vittnar icke mindre om hans idoghet. Östgöta Kungl. Hushålls-Sällskap har den 2 maj 1819 offentligent belönat hans utmärkta ordningsflit med en medalj

och 20 riksdaler banko, och Hans Majestät, vår nu regerande konung, tacktes på sin resa till Skåne i juni månad samma år nådigst förekalla honom och egenhändigt lämna honom tvenne medaljer för sig samt fyra andra att efter dess egen urskillning utdela till de fyra personer bland allmogen i församlingen, vilkas mödor såsom odlare gjort dem värdiga till detta tecken av det välbegagnade, varmed konungen omfattar varje nyttigt företag”.

Kyrkoherde Nils Johansson, tidigare komminister i Ekeby och känd hemygdsforskare, har i första häftet av sin skriftserie Ur Ekeby sockens hävder återgett ovanstående skildring och gör följande kommentar.

”Det måste ha varit en stor dag för Petter Svensson i Sandliden, när han fick träda fram inför Karl XIV Johan och mottaga både erkännande och tack från alra högsta ort. Men vilka blev de lyckliga ägarerna av de fyra andra medaljerna? Finns det någon, som känner till något om den saken?”

577 famnar blir i vårt mått 1.027,6 m eller mer än 1 km i längd. Ingen dålig arbetsprestation precis!

I början av 1900-talet övertar Nikolaus Alfr. Wild arrendet av Sandliden, och han lever fortfarande i många äldre sommembors minne. Wild hade i 34 år haft tjänst som livgrenadjär vid 1:a regementet och var ännu vid 56 års ålder i sin fulla kraft. Sonen Oskar Alfred efterträdde sin far som livgrenadjär år 1901. 1913 har Karl Enok Karlsson övertagit arrendet efter Wild och följande år övergår äganderätten till gården genom köp från Boxholms säteri till Boxholms AB. Sonen Gunnar Karlsson var sedan en tid ägare av Sandliden, som dock ef-

ter några år genom försäljning övergick i bröderna Rudolf och Oskar Normans ägo. Det var under senaste världskrigets dagar och de anlade bl. a. en ugn för tillverkning av gengasved på en plats nära intill stora vägen.

Siste brukaren, Karl Månsson, sålde gården till sjukhemsföreståndare Ake Ekeblad, Ekvallen, medan själva gårdsbyggnaden köptes och bebos av mekaniker Arne Ekström med familj.

Till Sandliden hörde sex torpställen, nämligen Lönhult, Anderstorp, Löningstorp, Sandbergshem och Hålan. Alla dessa finns kvar i förnyat skick utom Sandbergshem och Lyckan, som är nerrivna.

En solig och vacker dag på våren, i maj månad när snön smält och bäckarna porlade, gick vår vandring på länsvägen 32 norrut till länsgränsen vid bäcken och den gamla gränsstenen från Karl XI:s dagar. Där viker vi av in på vägen förbi Evert Erikssons Begagnade bilar och bildelar. Av gamla bilar finns det nu inte längre så mycket kvar, det

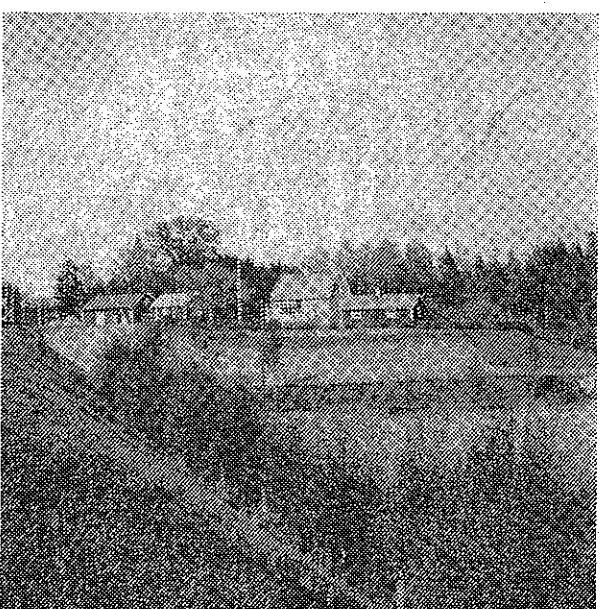
fanns en hel del på sin tid, nu är det mest bilreparationer det är fråga om. Det är nio år, som Eriksson har haft sin verksamhet med bilar förlagd hit. Vägen går sedan förbi Sandlidens gård och någon km längre bort är vi framme vid det gamla torpet Lönhult, nu reparerat och ombyggt och sedan 1929 ägt och bebott av Karl Rask med familj. Familjen är just samlad kring kaffebordet i det hemtrevliga köket, det är dagen efter 1 maj, och allt andas lugn och stilla hemfrid. Ett stycke längre bort ligger Andersbo, numer endast bebott somartid, och där slutar vägen. En mindre skogsväg går åt nordväst in mot häradsallmanningen, men vi väljer i stället den som går åt nordost och är efter nårtorp, vackert beläget strax någon km framme vid Löningstorp till sjön Löningen. Även Löningstorp har endast sommarvärdar, men krokusen blommar vackert i rabatterna. I skogen lyser det blått av blåsippflockar på mer öppna platser i myllan blommar tussilagon och skogen alla fåglar sjunger sina glada värmelodier.

(Forts.)

Sven Lantz

a är Vikön som den ser ut från Vikens strand i sjön Som

Viken, som den ter sig från banvallen.

22
156
79
67

302

67

Gårdarna vid gränsen

27/7 - 70.

Sandliden och Viken II

STRÖVTAG VIII

Från Löningstorp gäller det att leta sig fram till det, som en gång var Sandbergshem, nu endast en ruinhög med några gårdar runt omkring. På en liten uppsatt metallskylt läser vi följande uppmaning.

Vandringsman.

Här ser du resterna av grenadjärtorget Sandbergshem, som revs 1907. De sista som här bodde var Carl Otto Carlsson och hans hustru Johanna Charlotta.

Sommen Johngården Skidklubb 1957.

Tidigare hade här på grenadjärtorp nr 116 Ombergs kompani 1:a regementet bott livgrenadjär Joh. Ludv. Lätt på 1860-talet och Clas Gust. Sand, även han livgrenadjär. En brukare, Gustav Andersson, fanns också på torpet och senare en grenadjär Axel Edvard Sand född 1859.

Soldattorpet finns med på en karta från 1693 redan, och trumslagaren på Grytbäcken var en mycket nära granne.

En skogsstig för oss tillbaka till gamla landsvägen vid Sandlidens gård. I närheten av Hester till vänster om vägen hittar vi efter en stunds letande resterna av torpet Lyckan, här i betydelsen av en nyupptagen åkerlycka, även den nu endast i ruiner med en liknande minnestavla som vid Sandbergshem. "Här ser du resterna av torpet Lyckan, som revs omkr. år 1900. Här bodde Carl Johan Nilsson och hans hustru Johanna Persdotter". Det kan tilläggas att Nilsson, som var född 1819, betecknades som "utfattig", trots att han bodde på "Lyckan", och att han var gift två gånger, först med nämnda Johanna Persdotter och sedan med Anna Greta Erlandsdotter.

Att torpstället Hålan fått det namnet kan synas underligt, då det ligger alldeles invid den gamla landsvägen strax norr om Hester i jämnhöjd med vägen. Men en förklaring kan ges om man gör sig den mödan att klättra upp på den branta och höga bergsåsen som sträcker sig i nord-sydlig riktning alldeles bakom gårdarna Hester och Hålan. Däruppe syns tydligt kyrktornet och de höga bruksskorstenarna i det 6 km mot

norr belägna Boxholm, och österut förtonar de blånande skogarna bortåt Blåvik. Men djupt där nere ligger gårdarna vid landsvägen, och en fördjupning i marken är det verkligen mellan åsen och Hålans gårdsbyggnad.

Det kan nämnas att här levde och verkade för omkring 100 år sedan torparen Anders P. Andersson med hustrun Kristina och döttrarna Alma och Klara. Dottern Alma blev bekant med en från Småland till Sommen inflyttad målarmästare och metodist K. H. Hörberg, och den bekantskapen ledde så småningom till äktenskap. Av de båda pojkar som föddes i äktenskapet blev den yngre av dem, Hugo, min speciella barndomsvän, medan min äldre bror Zeth, var synnerligen god vän med den äldre av bröderna, som heter Harry, och nu är f. d. landsfiskal i Tranås.

Efter P. Andersson kom C. J. Johansson och Karl Thiberg som arrendatorer till Hålan, men när Boxholms Bolag 1929 sålde av gårdarna här, köpte Sten Karlsson och hustrun Maria, dotter till Karl Thiberg, Hålan av bolaget. De sköter också lantbruket på det intilliggande Broby, som är utan brukare just nu, förutom de egna ågorna. Fru Karlssons bror Ivar bor hos dem och är en god medhjälpare i arbetet.

Det kan tyckas underligt också att Hålan, som ligger strax norr om Hester sedan gammalt lytt under Sandliden. Orsaken är den att gamla landsvägen förr var gräns mellan gårdarna, så att Sandlidens ågor sträckte sig från länsgränsen i söder västerut till sjön Löningen och häradsallmänningen, i norr till Brobys ågor, allsammans väster om landsvägen. Öster om vägen hade Hester och Viken sina domäner. Detta förhållande förklarar också varför Carl Henrik Brun när han byggde Hesters mangårdsbyggnad, flyttade över från gästgivaregården väster om vägen till den östra sidan, för att den skulle ligga på Hesters ågor. Innan dess lydde båda gårdarna under Boxholm.

Viken

Stig Ekström har slagit sig ner i solgasset på bänken utefter ena långväggen utanför sin lilla stuga. Han har god utsikt över både järn- och lands-

vägstrafiken, han har båda in på stugnutrarna. Det är nu söndagseftermiddag och solen ligger på västerifrån, från Sandlidshället. System Nanny från Tranås med make och barn är hemma på besök. De söker sig gärna hem till föräldragården, särskilt på sönd- och helgdagar, Stigs bröder och sysstrar, och ofta här de kaffe, bröd och annat förning med sig. Stig är särskilt ungkarl, i 50-årsåldern, och bor ensam hemma i Viken. Om vardagarna arbetar han på träullsfabriken i Sommen. Det finns två boningshus på gården, från början låga envåningsstugor i den gamla vanliga stilen, men sedan Stig Ekström övertog gården efter faderns död 1958, har han reparerat och byggt på den ena stugan, som dock står tom. Själv har han valt att stanna kvar i den gamla låga, där han bor i sin ensamhet. Stig är händig med litet av varje. Han har smidat i trä, på gården har han en liten snickerverkstad, och under en sjukdomsperiod började han måla tavlor. På väggen i hans lilla kammare hänger ett par riktigt bra saker. Viken har aldrig varit någon av de större gårdarna i bygden. Den omfattar ett område på 9 hektar, varav 1,5 har utgör mer eller mindre brukbar åkerjord. Det övriga är lite skogsmark och stora moss- och kärrmarker ner emot sjön Sommen. Gränserna är i väster länsgränsen mot Grytbäcken, i norr den gamla landsvägen vid Sandliden och Hester och i öster Hesters ågor. I söder utgör sjön Sommen gränsen. Både den nya landsvägen 32 och östra stambanan går över Vikens ågor i den norra delen. En gammal grusgrop av det större formatet finns ännu delvis kvar mellan den gamla och nya vägen. Vid den grusgropen låg den nu sedan rätt länge rivna torpstugan Slottet, just på gränsen mellan Viken och Hester.

Liksom Hester och Sandliden ägdes även Viken sedan gammalt av Boxholms säteri, men 1883 köptes "kronoskattorpet" Viken av Nils Jakob Carlsson från Sverkerstorp i Åsbo socken. Säljaren var brukspatron C. P. af Burén. N. J. Karlsson brukade Viken till år 1907, då han sålde gårdarna till sin måg Oskar Ekström, som var gift med Karlssons dotter Klara. Hon avled strax efter det andra barnet Hildurs födelse

1905, och Ekström ingick senare nytt äktenskap. Oskar Ekströms håg stod till sjön, och så snart isen gått av på våarna och båtarna var målade vid Varvet, låg han ute med sin Angbåt Sommen, som ägdes

först av Angbåts AB Sommen och sedan av Trävaru AB.

Ekström hade kommerskollektivs behörighetsbevis som maskinist och befälhavare på bogserångfartyg. Han var född 1879 och avled 1958. N. J. Karlsson bodde kvar på Viken till sin död, 1918.

En liten avstickare till Viken hinner vi med. Den ligger utanför Vikens ågor, men inte längre från land än att vi kan komma dit, på en gångstig byggd på ett underlag av sten och över en liten gångbro. Viken har sedan lång tid tillbaka varit bebodd, den har en gammal timrad stuga i 1600-talsstil och ett hus i nyare stil. Här bor nu 82-åriga Sten Nilsson, ungkarl även han. Viken är hans barndomshem, det nya huset byggdes av hans far, Klas Nilsson. Han har just fått tillfälligt besök av sin syster Beda från Stockholm. Det väntas amerikaförmedlande i sommar, en systerdotter med make ska komma på besök.

Från vägen mellan Viken och

Viken kommer vi på en gångstig lätt över till Rasselvall, där nu sedan en tid tillbaka sågramarna står stilla. Sägningen är avslutad, men brädgårdsarbetet fortgår kanske det här året ut. Den nya sägen i Boxholm har övertagit all sägning för Boxholms AB. Vad som kommer att hända med Rasselvall är ännu ovisst. Men det har sagts, att om Tranås stad vill anlägga någon industri på området, är bolaget villigt att sälja.

På den lilla stigen ner till badstranden, fritidsområdet, går vi genom en hagmark full med blåsippor och knoppande vitsippor. Den gamla Fabriks-hagen är nu igenväxt med buskar och träd. Där gick förr korerna från Räckebrom på bete, och lädfabriken hade här sina många brädstaplar.

Båtarna ligger ännu kvar på stranden, snart är deras tid också inne. Efter en lång och hård vinter är våren antligen på väg, och sommaren är nära.

Sven Lantz

67